บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารต่าง ๆ ดังนี้

1. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542
2. แนวการจัดการศึกษาของโรงเรียนแกนนำปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้
3. หลักสูตร
4. การพัฒนาหลักสูตร
5. หลักสูตรศิลปศึกษา
6. สาระการเรียนรู้ศิลปะ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
7. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนศิลปะ
8. ทักษะศิลปะ ด้านการวาดภาพ
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กำหนดสาระเกี่ยวกับการศึกษาไว้ในมาตรา 23 ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บใช้จ่าย และมาตรา 81 ระบุว่ารัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยศิลปวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครูและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมของชาติ สาระข้างต้นนำไปสู่การจัดทำพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อปฏิรูปการศึกษาของชาติ เพื่อทำให้เกิดการพัฒนาลักษณะของคนไทยที่พึงปรารถนา คือ ดี เก่ง และมีความสุขให้ปรากฏขึ้น (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ คณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2543, หน้า 17)

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

1. สาระของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีสาระสำคัญทั้งสิ้น 9 หมวด โดยเฉพาะหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา เป็นการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ถือว่าเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา ดังภาพที่ 1

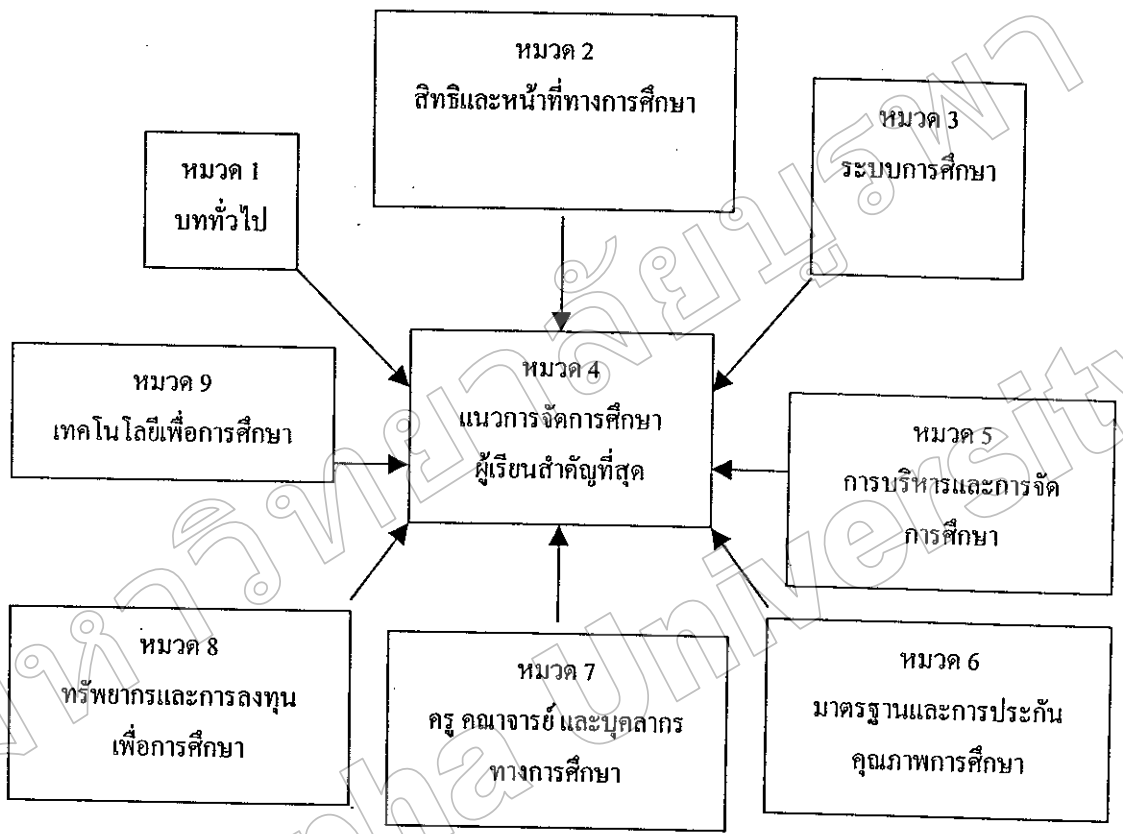

ภาพที่ 1 สาระในพระราชบัญญัติการศึกษามุ่งสู่การจัดการศึกษาที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

2. สาระสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กับการปฏิรูปการเรียนรู้ มีดังนี้

2.1 หมวด 1 บททั่วไป ความมุ่งหมายและหลักการ

2.1.1 มาตรา 6 ลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้ง ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงค์ชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2.1.2 มาตรา 7 เป้าหมายกระบวนการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริม สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็นความรู้อันเป็นสากล อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

2.1.3 มาตรา 8 การจัดการศึกษา เป็นการศึกษาตลอดชีวิต สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

2.2 หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา

สาระของหมวดนี้ครอบคลุมหลัก สาระและกระบวนการจัดการศึกษาที่เปิดกว้างให้แนวทางการมีส่วนร่วมสรรค์สร้างวิสัยทัศน์ใหม่ทางการเรียนการสอน ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน สาระเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดตามหมวดนี้เริ่มตั้งแต่มาตรา 22- มาตรา 30 มีสาระสำคัญ 8 เรื่องใหญ่ ๆ คือ

2.2.1 มาตรา 22 หลักการจัดการศึกษา ต้องยึดถือหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาจะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

2.2.2 มาตรา 23 สาระการเรียนรู้ เน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ในเรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ตลอดจนประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทย การเมืองและการปกครอง ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีรวมทั้งเรื่องการจัดการด้านคณิตศาสตร์ ภาษา อาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข การใช้และการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความรู้เกี่ยวกับ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้

2.2.3 มาตรา 24 กระบวนการเรียนรู้ต้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดและความแตกต่างของผู้เรียน ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการการเผชิญสถานการณ์และประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา เรียนรู้จากประสบการณ์จริง การปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างสมดุลรวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนอำนวยความสะดวกให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย พ่อแม่ ผู้ปกครองและชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

2.2.4 มาตรา 25 บทบาทรัฐในการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ โดยการส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งเรียนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทุกรูปแบบอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

2.2.5 มาตรา 26 การประเมินผลการเรียนรู้ พิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ สังเกตพฤติกรรมการเรียน การรวมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่กันไปตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา และให้นำผลการประเมินดังกล่าวมาใช้ประกอบการพิจารณา ในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อโดยใช้วิธีที่หลากหลาย

2.2.6 มาตรา 27 และ 28 การพัฒนาหลักสูตรแต่ละระดับ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลางและให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระของหลักสูตรเกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

หลักสูตรต้องมีลักษณะหลากหลายตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ โดยสาระของหลักสูตรทั้งทางด้านวิชาการและวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงามและความรับผิดชอบต่อสังคม ในระดับอุดมศึกษาต้องเพิ่มการพัฒนาวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง การค้นคว้าวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาสังคม

2.2.7 มาตรา 29 บทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น จัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนรวมทั้งหาวิธีการแลกเปลี่ยนการพัฒนาระหว่างชุมชน

2.2.8 มาตรา 30 การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพและส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัย เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

บทบัญญัติดังกล่าวให้ทิศทางในการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ชัดเจน ทุกส่วนของสังคมไม่ว่าฝ่ายนโยบาย พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ผู้เรียน ผู้บริหาร ชุมชน ต้องมีความเข้าใจตรงกันโดยมุ่งหวังจะเห็นคนไทยที่พึงประสงค์ เป็นทั้งคนดี คนเก่ง และมีความสุข

3. การจัดการเรียนการสอนตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

สาระสำคัญในหมวดที่ 4 ตั้งแต่มาตรา 22 ถึง มาตรา 30 สรุปเป็นแนวการจัดการเรียนการสอน ได้ดังนี้

3.1 การจัดการศึกษาต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน/ประสบการณ์การเรียนรู้ยึดหลัก ดังนี้

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

3.1.1 ผู้เรียนรู้ทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ดังนั้นจึงต้องจัดสภาวะแวดล้อม บรรยากาศรวมทั้งแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้หลากหลาย เพื่อเอื้อต่อความสามารถของแต่ละบุคคลเพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติที่สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจ เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพของผู้เรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาและทุกสถานที่เป็นการเรียนรู้กันและกันอันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ชุมชน สังคมและประเทศชาติ โดยการประสานความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับผู้ปกครอง บุคคล ชุมชนและทุกส่วนของสังคม

3.1.2 ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด การเรียนการสอนมุ่งเน้นประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญจึงต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้คิดเป็น ทำเป็น มีนิสัยรักการเรียนรู้และเกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

3.2 มุ่งปลูกฝังและสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับผู้เรียน โดยเน้นความรู้ คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและบูรณาการความรู้ในเรื่องต่าง ๆ อย่างสมดุล รวมทั้งการฝึกทักษะและกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ใช้ความรู้โดยให้ผู้เรียนมีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

3.2.1 ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติและสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

3.2.2 ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจในเรื่อง การจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

3.2.3 ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลป วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการรู้จักใช้ภูมิปัญญา

3.2.4 ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

3.2.5 ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

3.3 กระบวนการเรียนรู้ ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

3.3.1 จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

3.3.2 ให้มีการฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

3.3.3 จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

3.3.4 จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกสาขาวิชา

3.3.5 ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

3.3.6 ผู้เรียนและผู้สอนเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

3.3.7 การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

3.4 การส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ของรัฐและสถานศึกษาต่าง ๆ ดังนี้

3.4.1 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงาน และการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

3.4.2 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

3.4.3 ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ

3.4.4 หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ ต้องมีลักษณะหลากหลายเหมาะสมกับแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล สาระของหลักสูตรทั้งที่เป็นวิชาการ วิชาชีพต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงามและความรับผิดชอบต่อสังคม

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

3.4.5 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความแข็งแรงของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

3.4.6 ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอน ที่มีประสิทธิภาพรวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

3.5 การประเมินผลการเรียนรู้

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ระบุถึงวิธีการประเมินผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ไว้ว่า ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผลผู้เรียน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอน ตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา นอกจากนี้การประเมินผลผู้เรียนยังต้องเกี่ยวข้องกับหลักการสำคัญคือ

3.5.1 ใช้วิธีการที่หลากหลายในการประเมินผู้เรียน

3.5.2 ใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสเข้าศึกษาต่อ

3.5.3 ใช้วิธีการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน

3.5.4 มุ่งประกันคุณภาพ โดยสถานศึกษาทำการประเมินผลภายในทุกปี และรายงานผลการประเมินต่อต้นสังกัดและสาธารณชน

3.5.5 สถานศึกษาได้รับการประเมินภายนอกอย่างน้อย 1 ครั้ง ทุก 5 ปี

การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติดังกล่าว จะเห็นผลอย่างเป็นรูปธรรมได้นั้นต้องมีสถาบันการศึกษาที่มีหน้าที่ในการจัดการเรียนการสอนนำร่องเพื่อเป็นแนวทางให้กับสถาบันอื่น ๆ ซึ่งคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดให้มีโรงเรียนแกนนำการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ขึ้นทั่วประเทศ โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีการศึกษา 2542

แนวการจัดการศึกษาของโรงเรียนแกนนำการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุดของโรงเรียนแกนนำมีประเด็นสำคัญดังนี้

1.1 สมองของมนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงสุด

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

สมองของมนุษย์ประกอบไปด้วยเซลล์สมองประมาณหนึ่งแสนล้านเซลล์ โดยธรรมชาติสมองมีความพร้อมในการเรียนรู้ตั้งแต่แรกเกิด มีความต้องการที่จะเรียนรู้ สามารถเรียนรู้ให้บรรลุอะไรก็ได้ มนุษย์ต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง ธรรมชาติทุกอย่างรอบตัว การเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ต้องอาศัยสมองและระบบปราสาทสัมผัสอันเป็นพื้นฐานของการรับรู้ ซึ่งความรู้สึกจากอวัยวะรับความรู้สึก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ผู้สอนต้องสนใจและให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่าง สมอง (Head) จิตใจ (Heart) มือ(Hand) และสุขภาพองค์รวม (Health)

1.2 ความหลากหลายของสติปัญญา

เด็กแต่ละคนมีความสามารถ หรือความเก่งแตกต่างกัน และมีรูปแบบการพัฒนาเฉพาะของแต่ละคน สิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันส่งผลต่อการพัฒนาเสริมสร้างความสามารถให้แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด โฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับความหลากหลายของสติปัญญา และได้จำแนกความสามารถของคนไว้ 10 ประเภท คือ

1.2.1 ด้านภาษา

1.2.2 ดนตรี

1.2.3 ตรรกและคณิตศาสตร์

1.2.4 การเคลื่อนไหว

1.2.5 ศิลปะ / มิติสัมพันธ์

1.2.6 ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

1.2.7 การสื่อสารด้านความรู้สึก

1.2.8 การสื่อสารด้านความลึกซึ้งภายในจิตใจ

1.2.9 ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อมด้านจิตวิญญาณ

1.2.10 ความเข้าใจสิ่งแวดล้อมด้านจิตนิยม

การจัดกระบวนการเรียนรู้ ควรจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมศักยภาพ ความเก่ง/ความสามารถของผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถเก่งได้หลายด้าน

1.3 การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ดำเนินการรวบรวมแนวคิดทางทฤษฎีการเรียนรู้ และเสนอแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

1.3.1 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคลให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามความสามารถทั้งด้าน ความรู้ จิตใจ อารมณ์และทักษะต่าง ๆ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

1.3.2 ลดการถ่ายทอดเนื้อหาวิชาลง ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการแสวงหาความรู้ ให้ผู้เรียนได้เรียนจากสถานการณ์จริงที่เป็นประโยชน์และสัมพันธ์กับชีวิตจริง เรียนรู้ความจริงในตัวเองและความจริงในสิ่งแวดล้อมจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย

1.3.3 กระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพโดยการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ครูทำหน้าที่เตรียมการ จัดสิ่งเร้า ให้คำปรึกษา วางแนวกิจกรรมและประเมินผล

2. ลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียน

2.1 คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

2.2 ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้สัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นเพื่อนมนุษย์ธรรมชาติและเทคโนโลยี

2.3 ผู้เรียนได้ค้นคว้า ทดลอง ฝึกปฏิบัติแลกเปลี่ยนเรียนรู้จนค้นพบสาระสำคัญ

2.4 ผู้เรียนได้ฝึกวิธีคิดวิเคราะห์

2.5 ผู้เรียนได้สร้างสรรค์จินตนาการ

2.6 ผู้เรียนสามารถแสดงออกได้ชัดเจน มีเหตุผล

3. ลักษณะครู

3.1 มีบทบาทในการปลุกเร้าและเสริมแรงศิษย์ในทุกกิจกรรม ให้ค้นพบคำตอบและแก้ปัญหาด้วยตนเอง

3.2 มีการจัดให้เด็กได้ร่วมทำงานเป็นกลุ่ม

3.3 มีการจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรม ความมีวินัย รับผิดชอบในการทำงาน

3.4 มีการจัดให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกการประเมินและปรับปรุงตนเอง ยอมรับผู้อื่น

3.5 สร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองและเป็นพลโลก

4. ระดับของกระบวนการเรียนรู้

4.1 ระดับผู้เรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมายกิจกรรมและวิธีการเรียนรู้ ได้คิดเองปฏิบัติเอง ได้เรียนรู้ด้วยตนเองรวมทั้งร่วมประเมินผลการพัฒนาการเรียนรู้ตามศักยภาพ ความต้องการ ความสนใจและความถนัดของแต่ละคน

4.2 ระดับห้องเรียน กระบวนการเรียนรู้ในระดับห้องเรียน มีลักษณะ ดังนี้

4.2.1 ผู้เรียน

4.2.1.1 ได้คิดเอง ทำเอง ปฏิบัติเอง และสร้างความรู้ด้วยตนเองในเรื่องที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

4.2.1.2 มีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมาย กิจกรรมและวิธีการเรียนรู้ สามารถเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

4.2.1.3 มีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนาการเรียนรู้

4.2.2 ครู

4.2.2.1 เป็นผู้วางแผนขั้นต้นทั้งเนื้อหาและวิธีการแก่ผู้เรียน

4.2.2.2 เป็นผู้จัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้

4.2.2.3 ช่วยชี้แนะแนวทางการแสวงหาความรู้ที่ถูกต้องให้แก่ผู้เรียน

4.2.3 ผู้บริหารโรงเรียน

4.2.3.1 สนับสนุนการสอนในการจัดสื่อการเรียนการสอน

4.2.3.2 สนับสนุนการสอนในการสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวผู้เรียน

4.3 ระดับนอกเหนือห้องเรียน

กระบวนการเรียนรู้ในระดับนี้ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงศักยภาพและความต้องการของผู้เรียนให้ได้มีโอกาสได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตในครอบครัว ชุมชนและท้องถิ่น รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนทุกขั้นตอน ผู้มีส่วนร่วมในระดับนี้เป็นกลุ่มเดียวกับใน 2 ระดับที่กล่าวมา รวมไปถึง พ่อแม่ผู้ปกครอง ชุมชนและฝ่ายสนับสนุนอื่น ๆ

5. ปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้

5.1 กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดี ถ้าผู้เรียนมีโอกาส คิด ทำ สร้างสรรค์ โดยที่ครูช่วยจัดบรรยากาศการเรียนรู้ จัดสื่อและสรุปสาระการเรียนรู้ร่วมกัน

5.2 คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความสามารถทางสติปัญญา อารมณ์ สังคม ความพร้อมของร่างกายและจิตใจ และสร้างโอกาสให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีการหลากหลายและต่อเนื่อง

5.3 สาระการเรียนรู้มีความสมดุลเหมาะสมกับวัย ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนและความคาดหวังของสังคม ทั้งนี้ผลการเรียนรู้จากสาระและกระบวนการ จะต้องทำให้ผู้เรียนมีความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีและมีความสุขในการเรียน

5.4 แหล่งเรียนรู้มีความหลากหลายและเพียงพอที่จะให้ผู้เรียนได้ใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้ ตามความถนัด ความสนใจ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

5.5 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครู และระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตรที่ช่วยเหลือเกื้อกูล ห่วงใย มีกิจกรรมร่วมกันในกระบวนการเรียนรู้ คือ แลกเปลี่ยนความรู้ ถักทอความคิด พิชิตปัญหาร่วมกัน

5.6 ศิษย์มีความศรัทธาต่อครูผู้สอน สาระที่เรียนร่วมทั้งกระบวนการที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนใฝ่รู้ มีใจรักที่จะเรียนรู้ ทั้งนี้ครูต้องมีความเชื่อว่าศิษย์ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้และมีวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

5.7 สาระและกระบวนการเรียนรู้ เชื่อมโยงกับเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัวของผู้เรียน จนผู้เรียนสามารถนำผลจากการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง

5.8 กระบวนการเรียนรู้ มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่น ๆ เช่น ชุมชน ครอบครัว องค์กรอื่น ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์และร่วมมือกันให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้สูงสุด

ปัจจัยต่าง ๆ ทำให้การจัดกระบวนการเรียนรู้สอดคล้องกับมาตรา 24 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ดังนั้นแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดมีดังนี้

6. ลำดับขั้นของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ ของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติและกระทรวงศึกษาธิการ, 2542, หน้า 42)

6.1 การสำรวจความต้องการ เป็นขั้นของการศึกษาธรรมชาติและกำหนดคว้าต้องการของผู้เรียนโดยการซักถาม สังเกต สัมภาษณ์ พูดคุย หรือทำแบบทดสอบก่อนเรียน เพื่อสร้าง/กระตุ้นความสนใจ สำรวจความสนใจและพื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียนรายบุคคล รวมทั้งศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ในมาตรา 22 เป็นแนวทางการดำเนินการ

6.2 การเตรียมการเป็นขั้นที่ครูต้องเตรียมศึกษาสาระเนื้อหาวิชาในหลักสูตรและจุดประสงค์ของการเรียนรู้ให้เข้าใจถ่องแท้ เพื่อการวางแผนจัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีความต่อเนื่อง เชื่อมโยงกันและหากเป็นไปได้ควรเชื่อมโยงและบูรณาการสาระการเรียนรู้แต่ละวิชาที่สัมพันธ์กันเข้าด้วยกันเพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริงและให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงให้มากที่สุด รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ความความสนใจและความถนัดอย่างเหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองตามความถนัดและความสนใจรายบุคคล

6.3 การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ ขั้นนี้มีขั้นตอนต่าง ๆ ตามรูปแบบหรือวิธีสอนที่นำมาใช้ ส่วนมากที่นำมาใช้มีดังนี้

6.3.1 ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นนี้จะใช้ประเด็นคำถามสถานการณ์หรือกิจกรรมที่กระตุ้นหรือท้าทายให้ผู้เรียนเกิดความสงสัยใคร่รู้ ครูควรเป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียนและทำให้

ผู้เรียนรู้สึกว่า ครูคือเพื่อนที่ช่วยเหลือได้ทุกเรื่อง ครูต้องรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคลเป็นอย่างดีเพื่อใช้ความถนัด ความสนใจ ลีลาการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นจัดกระตุ้นศักยภาพของแต่ละบุคคลและดึงดูดให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและเต็มใจ

6.3.2 ขั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

6.3.2.1 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

6.3.2.2 จัดกิจกรรมและสร้างบรรยากาศที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต โดยใช้สื่อที่หลากหลายในลักษณะขององค์รวม ที่เหมาะสมกับความสามารถในการเรียนรู้และความสนใจของผู้เรียน

6.3.2.3 ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเสนอกิจกรรมและลงมือปฏิบัติจริงทุกขั้นตอน สรุปความรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ทั้งสมาชิกภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการแสวงหาความรู้

การเรียนการสอนไม่จำกัดให้อยู่ภายในห้องสี่เหลี่ยม ในอาคารเสมอไปเพราะเป็นการทำให้ผู้เรียนเครียดกับบรรยากาศ พยายามเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สัมผัสกับสิ่งแวดล้อมนอกห้องเรียน ประเภททุ่งนา ฟ้ากว้าง กลางป่า ก้อนกรวด หิน ดิน ทราย ดอกไม้ สายลมและวัสดุธรรมชาติให้มาก เกิดการเคลื่อนไหวอย่างสนุกสนานและเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน

6.3.3 ขั้นการวิเคราะห์ อภิปราย เป็นขั้นของการวิเคราะห์ อภิปรายผลงานหรือองค์ความรู้ที่สรุปได้จากกิจกรรม การเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เน้นให้ผู้เรียนเกิดการค้นพบองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยที่ครูเป็นผู้สังเกตเพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับให้องค์ความรู้ที่ได้รับชัดเจน เป็นการเสริมแรงและกระตุ้นให้ ผู้เรียนสนใจค้นหาความรู้ต่อไป

6.3.4 การประเมินผล การประเมินผลสำเร็จของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนรู้สำคัญที่สุดนั้น มุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ จากมาตรา 26 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในสาระและจุดเน้น กล่าวถึงการประเมินเกี่ยวกับพัฒนาการทางการเรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และการทดสอบเพื่อพัฒนาและค้นหาศักยภาพ จุดเด่น จุดด้อยของผู้เรียนและตรวจสอบว่ากระบวนการเรียนรู้ได้พัฒนาผู้เรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่ ทั้งนี้ผลการเรียนรู้ของผู้เรียนจะเป็นตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพการสอนของครูด้วย ขั้นตอนการวัดผลประเมินผล มีดังนี้

6.3.4.1 กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการประเมิน

6.3.4.2 พิจารณาขอบเขต วิธีการและสิ่งที่จะประเมิน

6.3.4.3 พิจารณากำหนดองค์ประกอบและผู้ประเมินว่ามีใครบ้างที่จะเป็นผู้ประเมิน เช่น นักเรียนประเมินตนเอง เพื่อน ครูประจำชั้น ผู้ปกครอง ชุมชนหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง

6.3.4.4 เลือกใช้เทคนิคและเครื่องมือในการประเมินหลากหลายเหมาะสมกับวัตถุประสงค์และเกณฑ์ในการประเมิน เช่น การทดสอบ การสัมภาษณ์ การบันทึกพฤติกรรม แบบสำรวจความคิดเห็น บันทึกจากผู้เกี่ยวข้อง แฟ้มสะสมงาน ฯลฯ

6.3.4.5 กำหนดเวลาและสถานที่ที่จะประเมิน เช่น ประเมินระหว่างนักเรียนทำกิจกรรม ระหว่างการทำงานกลุ่ม วันใดวันหนึ่งของสัปดาห์ เหตุการณ์หรืองานพิเศษ ฯลฯ

6.3.4.6 วิเคราะห์ผลและจัดการข้อมูลการประเมิน ดังนี้

6.3.4.6.1 รายการกระบวนการ

6.3.4.6.2 แฟ้มสะสมผลงาน

6.3.4.6.3 การบันทึกข้อมูล

6.3.4.6.4 สรุปผลการประเมินเพื่อพัฒนาและปรับปรุงข้อบกพร่องในการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอนในกรณีที่เป็นการประเมินสรุปรวมเพื่อพิจารณาตัดสินการเลื่อนชั้น โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดให้ นำผลการประเมินระหว่างเรียนมาประกอบการพิจารณาด้วย

ดังนั้น การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญต้องวัดและประเมินให้ครอบคลุมทุกด้านทั้งในส่วนของกระบวนการและผลงาน ด้านความรู้ ด้านความรู้สึก และทักษะการแสดงออกทุกด้าน และประเมินตามสภาพจริง ซึ่งในการประเมินผลสามารถประเมินได้ทั้งระหว่างการเรียนการสอนและประเมินสรุปผลรวม

หลักสูตร

1. ความหมายของหลักสูตร

นักการศึกษาด้านหลักสูตรให้ความหมายของคำว่า หลักสูตร ไว้แตกต่างกันไป ดังนี้

1.1 ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 3) ใช้ตัวย่อว่า SOPEA ซึ่งมาจากความหมายของหลักสูตรแต่ละลักษณะ ได้แก่

1.1.1 หลักสูตร คือ รายวิชาหรือเนื้อหาวิชาที่เรียน (Curriculum as Subjects or Subject Matter) ผู้ที่ให้ความหมาย ได้แก่

1.1.1.1 บ๊อบบิท (Bobbitt) ให้ความหมายว่า หลักสูตร คือ รายการของสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กและเยาวชนต้องทำและมีประสบการณ์ ด้วยวิธีการพัฒนาความสามารถในการทำสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวได้ดี เพื่อสามารถดำรงชีวิตในวัยผู้ใหญ่ได้

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

1.1.1.2 กู๊ด (Good) ให้ความหมายว่าหลักสูตร คือ กลุ่มวิชาที่จัดไว้อย่างมีระเบียบหรือลำดับวิชาที่บังคับ สำหรับการจบการศึกษาหรือเพื่อรับประกาศนียบัตรในสาขาหลักๆ

1.1.2 หลักสูตร คือ จุดหมายที่ผู้เรียนพึงบรรลุ (Curriculum as Objectives) ผู้ที่ให้ความหมายหลักสูตรในลักษณะนี้ ได้แก่

1.1.2.1 ลาวาเทลลีและคณะ (Lavatelli et all) ให้ความหมายไว้ว่าเป็นชุดของการเรียนและประสบการณ์สำหรับเด็ก ซึ่งโรงเรียนวางแผนไว้เพื่อให้เด็กบรรลุจุดหมายของการศึกษา

1.1.2.2 จอห์นสัน (Johnson) ได้กล่าวว่า หลักสูตรเกี่ยวข้องกับสิ่งที่นักเรียนจะต้องทำในสถานการณ์การเรียนรู้ สิ่งที่เขาจะต้องเรียนรู้หรือสามารถทำได้ อันเป็นผลมาจากสิ่งที่เขากระทำด้วย ดังนั้นหลักสูตรจึงได้แก่ สิ่งที่เป็นผลตามมาไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้น หลักสูตรเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความคาดหวังหรือความตั้งใจและถ้าจะกล่าวให้เฉพาะลงไปอีกก็คือเกี่ยวกับผลการเรียนรู้ที่ตั้งใจเอาไว้และมุ่งหวังจะให้บรรลุโดยผ่านทางการสอน นั่นคือ ผ่านทางประสบการณ์ที่จัดให้ผ่านทางสิ่งที่เกิดขึ้นและสิ่งที่ผู้เรียนจะกระทำ

1.1.3 หลักสูตร คือ แผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้หรือประสบการณ์ที่คาดหวังแก่นักเรียน (Curriculum as Plans) นักการศึกษาที่ให้ความหมายตามแนวคิดนี้ ได้แก่

1.1.3.1 เซเลอร์ และอเลคซานเดอร์ (Saylor and Alexander) กล่าวถึงหลักสูตรว่าเป็นแผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้ให้แก่บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้โดยมีโรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบ

1.1.3.2 ทาบา (Taba) กล่าวว่า หลักสูตร คือ แผนการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยจุดประสงค์และจุดหมายเฉพาะ การเลือกและการจัดเนื้อหา วิธีการจัดการเรียนการสอนและการประเมินผล

1.1.4 หลักสูตร คือ ประสบการณ์ทั้งปวงของผู้เรียนที่จัดโดยโรงเรียน (Curriculum as Learner's Experiences) นักการศึกษาที่มีแนวคิดในลักษณะนี้ ได้แก่

1.1.4.1 นิคลีย์ และอีแวนส์ (Neagley and Evans) ให้ความหมายว่า คือประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดเพื่อช่วยให้นักเรียนได้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ตามความสามารถของนักเรียน

1.1.4.2 วิลเลอร์ (Wheeler) ให้ความหมายว่า เป็นประสบการณ์การเรียนรู้ซึ่งโรงเรียนหรือสถานศึกษาจัดให้แก่ผู้เรียน

1.1.4.3 โครว์ (Crow) กล่าวว่า หลักสูตร เป็นประสบการณ์ที่นักเรียนได้รับทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนมีการพัฒนาด้านร่างกาย สังคม ปัญญาและจิตใจ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

1.1.5 หลักสูตร คือ กิจกรรมทางการศึกษา ที่จัดให้กับผู้เรียน (Curriculum as Educational Activities) นักการศึกษาที่ให้ความหมายของหลักสูตรในลักษณะนี้ได้แก่

1.1.5.1 เซฟเวอร์และเบอร์เลค (Shaver and Berlak) ซึ่งกล่าวว่า หลักสูตร คือ กิจกรรมที่ครูจัดให้นักเรียนได้เล่น เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้

1.1.5.2 ทรั้มพ์ และมิลเลอร์ กล่าวว่า หลักสูตร คือ กิจกรรมการเรียนการสอนชนิดต่าง ๆ ที่เตรียมการไว้และจัดให้แก่เด็กนักเรียนโดยโรงเรียนหรือระบบโรงเรียน

1.2 วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์ (2542, หน้า 48) กล่าวว่า หลักสูตร มิได้หมายถึงเอกสารที่จัดเป็นรูปเล่มตามที่กระทรวงศึกษาธิการจัดพิมพ์ขึ้นแต่หมายถึง กิจกรรมและประสบการณ์ที่จัดให้กับผู้เรียน สรุปความหมายโดยพิจารณาตามลักษณะของกิจกรรมและเอกสารได้ความหมายดังนี้

1.2.1 โครงการ ที่ประมวลความรู้และประสบการณ์ให้ผู้เรียนเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน

1.2.2 เอกสาร ที่กำหนดโครงการศึกษาของผู้เรียนที่ระบุจุดมุ่งหมาย จุดประสงค์ เนื้อหาประสบการณ์ และกิจกรรม

1.2.3 เอกสารหลักสูตร เป็นเอกสารที่กล่าวถึงสาระของหลักสูตรโดยตรงเรียกโดยทั่วไปว่าหนังสือหลักสูตร เช่น หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

1.2.4 เอกสารประกอบหลักสูตร เป็นเอกสารที่อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับรายละเอียดต่าง ๆ ของหลักสูตร เช่น คู่มือการใช้หลักสูตร คู่มือการประเมินผล คู่มือครูรายวิชาต่าง ๆ แนวการสอนรายวิชาต่าง ๆ

คณะอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรของมหาวิทยาลัยนอร์ทเธอร์อิลลินอยส์ ได้ให้คำนิยามไว้ว่าหลักสูตรคือ กระบวนการปฏิสัมพันธ์ (Interactive) ระหว่างนักเรียนกับครูและเนื้อหาสาระในส่วนที่เป็นงานทางการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยข้อมูล ทักษะและค่านิยม เพื่อจะนำไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางที่ได้กำหนดไว้ (สงัด อุทรานันท์, 2532, หน้า 15)

ดังนั้น หลักสูตร จึงหมายถึง ประมวลประสบการณ์ที่จัดให้กับผู้เรียนโดยวางแผนไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อมุ่งหวังให้ผู้เรียนได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทั้งทางด้าน สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และทักษะต่าง ๆ อันเป็นประสบการณ์ที่ผ่านเข้าไปในการรับรู้ของผู้เรียน โดยมีลักษณะเป็นโครงการศึกษาและเอกสารประกอบโครงการศึกษาของผู้เรียน ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน

2. ประเภทต่าง ๆ ของหลักสูตร

การจัดหลักสูตร ไม่นิยมใช้รูปแบบการจัดหลักสูตรแบบใดแบบหนึ่งแต่เพียงแบบเดียว เพราะจะทำให้ผู้เรียนมีจุดอ่อนหรือขาดความรู้และประสบการณ์ ในส่วนที่เป็นข้อจำกัดของรูปแบบ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยบูรพา
๑ พฤษภาคม ๒๕๕๓ 2013

หลักสูตรนั้น ๆ และการที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้จากหลักสูตรในรูปแบบเดียวโดยตลอดอาจทำให้เกิดความเบื่อหน่ายจากการศึกษาเล่าเรียน (ศักดิ์ศรี ปาณะกุล, 2540, หน้า 11) มีรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

2.1 เซเลอร์ (Saylor, 1981 อ้างถึงใน จันทร์เพ็ญ ไพบูลย์, 2539, หน้า 18) ได้กำหนดรูปแบบของหลักสูตรไว้ 5 รูปแบบ ได้แก่

2.1.1 หลักสูตรเนื้อหาวิชา (Subject Curriculum)

2.1.2 หลักสูตรเสริมสมรรถนะ (Specific Competencies / Technology)

2.1.3 หลักสูตรเพื่อชีวิต (Human Traits / Processes)

2.1.4 หลักสูตรเพื่อสังคม (Social Functions / Activities)

2.1.5 หลักสูตรเอกัตบุคคล (Individual Needs and Interests / Activities)

2.2 สุมิตร คุณานุกร (2523, หน้า 114) ประมวลไว้ 5 ประเภท ดังนี้

2.2.1 หลักสูตรรายวิชาหรือเนื้อหาวิชา (Subject Curriculum)

2.2.2 หลักสูตรสหสัมพันธ์ (Broad – Field Curriculum)

2.2.3 หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (Social Process and Life Function Curriculum)

2.2.4 หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ (Activity Curriculum)

2.2.5 หลักสูตรแบบแกน (Core Curriculum)

2.3 หลักสูตรแกน (Core Curriculum) เป็นการผสมผสานของเนื้อหาวิชา มุ่งหมายที่จะสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียน ส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและได้รับประสบการณ์ตรงในชั้นเรียนควรจะพยายามให้เด็กได้แสดงความสามารถของตนเองออกมาให้มากที่สุด การจัดตารางเรียนจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจาก 50 นาที เป็น 2-3 ชั่วโมง ติดต่อกัน เพื่อให้นักเรียนมีเวลาประชุมวางแผนงาน ศึกษาค้นคว้า เก็บข้อมูลและเสนอผลงาน ผู้สอนอาจใช้วิธีสอนแบบคณะ (Team Teaching)

2.4 หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (Social Process and Life Function Curriculum) หลักสูตรนี้ยึดสังคมและชีวิตจริงของผู้เรียนเป็นหลักเพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาวิชาในหลักสูตรกับชีวิตจริงของผู้เรียนหรือภาวะทางสังคมที่ผู้เรียนกำลังประสบอยู่ การสอนจะเน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงเพื่อประโยชน์ของผู้เรียนได้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต การจัดกิจกรรมการเรียนอาจเป็นไปในรูปของหน่วยต่าง ๆ หรืออาจจะแยกเป็นรายวิชา เป็นหลักสูตรที่ยึดหลักปรัชญาการศึกษาพิพัฒนนิยม

2.5 หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ (Activity or Experience Curriculum) หลักสูตรนี้มุ่งเน้นกิจกรรมและประสบการณ์เป็นหลัก โดยจัดเนื้อหาสาระของการเรียนออกเป็นหน่วยหรือกิจกรรมย่อย ๆ และพยายามส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การปรับตัวและการแก้ปัญหาจาก

180134
372.52
ร๑๑ก ก

ประสบการณ์นั้น หลักสูตรนี้สร้างขึ้นเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของการเรียนแบบเฉื่อยชา ยึดหลักที่ว่า การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์และประสบการณ์เหล่านี้จะช่วยให้เด็กเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ มุ่งส่งเสริมการสอนโดยวิธีแก้ปัญหา ผู้เรียนได้แสดงออกด้วยการลงมือกระทำและวางแผนเพื่อหาประสบการณ์อันเกิดจากการแก้ปัญหาด้วยตนเอง

2.6 หลักสูตรเอกัตภาพ (Individualized Curriculum) เป็นการจัดเนื้อหาสาระของหลักสูตรให้เป็นไปตามความเหมาะสมและความต้องการของผู้เรียน ยึดหลักปรัชญาสาขาภาวะนิยม (Existentialism) ส่งเสริมการพัฒนาตนเอง การมีอิสรภาพ การเลือกและความรับผิดชอบ การจัดหลักสูตร ขึ้นอยู่กับผู้สอนที่จะวิเคราะห์ความต้องการ ความสนใจของผู้เรียนได้ถูกต้อง

2.7 หลักสูตรแบบเกณฑ์ความสามารถ (Competency Based Curriculum) เป็นหลักสูตรที่จัดตามบทบาทและหน้าที่ของผู้เรียนที่จะปฏิบัติงานตามที่กำหนดให้ในรูปแบบของพฤติกรรมที่สังเกตได้ ใช้กันอยู่ในวงจำกัดเน้นการพัฒนาสมรรถภาพสามารพัฒนา ผู้เรียนให้มีขีดความสามารถในการปฏิบัติได้ในระดับสูงกว่าหลักสูตรโดยทั่วไป การจัดหลักสูตรจะมีความต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบ ทั้งในระดับความยากง่ายและความกว้างของประสบการณ์ แต่การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรนี้ต้องอาศัยเครื่องมือเครื่องใช้ ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์และสื่อการสอนมากมายลงทุนสูง นอกจากนี้การเรียนการสอนมุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถภาพเพียงอย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงความสามารถในการเรียนของแต่ละคน

การพัฒนาหลักสูตรที่ดีจึงควรมีความหลากหลาย ผสมผสาน ยืดหยุ่นได้และเหมาะสมกับสภาพผู้เรียน เนื้อหาสาระรวมทั้งจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ผู้ใช้หลักสูตรสามารถทำความเข้าใจ กับส่วนต่าง ๆ และจัดการกับหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. องค์ประกอบของหลักสูตร

รูปแบบหลักสูตรมีความหลากหลาย สิ่งที่สำคัญคือทุกประเภทต้องมีองค์ประกอบที่ชัดเจน ซึ่งนักการศึกษาได้กล่าวไว้ ดังนี้

3.1 ทาบา (Tapa, n.d. อ้างถึงใน วิชัย วงษ์ใหญ่, 2537, หน้า 15) ให้แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรว่าต้องมีองค์ประกอบของหลักสูตร 4 ประการด้วยกัน คือ

3.1.1 วัตถุประสงค์ (ซึ่งอาจเป็นวัตถุประสงค์ทั่วไปของหลักสูตร หรือวัตถุประสงค์เฉพาะรายวิชา)

3.1.2 เนื้อหาวิชาและจำนวนคาบการเรียนการสอนของแต่ละวิชา

3.1.3 กระบวนการเรียนการสอนหรือกิจกรรม

3.1.4 การประเมินผลตามวัตถุประสงค์

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

3.2 สงัด อุทรานันท์ กล่าวเกี่ยวกับหลักสูตรไว้ ดังนี้

3.2.1 หลักสูตรต้องแสดงถึง

3.2.1.1 เหตุผลและความจำเป็นของหลักสูตร

3.2.1.2 จุดมุ่งหมายของหลักสูตรควรมีทั้งจุดมุ่งหมายทั่วไปและจุดมุ่งหมายเฉพาะ

3.2.1.3 เนื้อหาสาระและประสบการณ์

3.2.1.4 การเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

3.2.1.5 การเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้สื่อการเรียนการสอน แหล่งวิชาการในชุมชน

3.2.1.6 การประเมินผล

3.2.2 ส่วนประกอบของหลักสูตร (จันทร์เพ็ญ ไพบูลย์, 2539, หน้า 19) อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

3.2.2.1 ส่วนประกอบที่จำเป็นสำหรับหลักสูตร

3.2.2.1.1 จุดมุ่งหมายทั่วไปและจุดมุ่งหมายเฉพาะ

3.2.2.1.2 เนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้

3.2.2.1.3 การประเมินผล

3.2.2.2 ส่วนประกอบอื่นที่น่าบรรจุไว้ในหลักสูตร ได้แก่

3.2.2.2.1 เหตุผลและความจำเป็นของหลักสูตร

3.2.2.2.2 การเสนอแนะแนวทางในการจัดการเรียนการสอน

3.2.2.2.3 การเสนอแนะการใช้สื่อการเรียนการสอน

3.3 พนัส หันนาคินทร์ (2529 อ้างถึงใน จันทร์เพ็ญ ไพบูลย์, 2539, หน้า 20) กล่าวว่าในการสร้างหลักสูตรและเขียนออกมาใช้เป็นที่ประจักษ์ชัดนั้น หลักสูตรจะต้องประกอบขึ้นด้วยส่วนประกอบ ดังนี้

3.3.1 ความมุ่งหมายของหลักสูตร

3.3.2 โครงสร้างของหลักสูตร

3.3.3 เนื้อหาของหลักสูตร

3.3.4 การนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งจะต้องมีเครื่องช่วยสร้างความกระจ่างแก่ครูมีคู่มือหลักสูตรตำราเรียนที่ควรจะใช้ประกอบการสอน การวางแผนการสอน แบบการสอนและวิธีประเมินผล

3.4 สุนทร บำเรอราช (2543, หน้า 25) กล่าวไว้สรุปว่า หลักสูตรต้องมีรากฐานโครงสร้างและองค์ประกอบที่ชัดเจน ดังนี้

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

3.4.1 รากฐานของหลักสูตร ประกอบด้วย ปรัชญาและความเชื่อของมนุษย์ สังคม วัฒนธรรมของผู้จัดทำหลักสูตร จิตวิทยาเกี่ยวกับตัวผู้เรียนและทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้

3.4.2 โครงสร้างหลักสูตรที่สำคัญ ได้แก่ จุดมุ่งหมาย เพื่อหากิจกรรมการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล

3.4.3 องค์ประกอบของหลักสูตร หมายถึง ส่วนที่จะที่ให้การใช้หลักสูตรมีความสะดวกและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทำให้โครงสร้างมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ได้แก่

3.4.3.1 เอกสารหลักสูตร

3.4.3.2 หนังสือเรียนหรือเอกสารประกอบการเรียน

3.4.3.3 ระบบการประเมินผลการศึกษา

3.4.3.4 แนวการสอน หรือคู่มือการสอนวิชาต่าง ๆ

3.4.3.5 ครูหรือผู้สอน

3.4.3.6 กิจกรรมและการจัดประสบการณ์

3.4.3.7 สื่อการสอนและอุปกรณ์การสอน

3.5 องค์ประกอบของหลักสูตรจากแนวทางของนักการศึกษาข้างต้น สรุปได้ดังนี้

3.5.1 หลักการ

3.5.2 จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

3.5.3 โครงสร้างหลักสูตร ได้แก่ เนื้อหาและอัตราเวลาเรียน

3.5.4 แนวการจัดการเรียนการสอน

3.5.5 แนวการวัดและประเมินผล

การพัฒนาหลักสูตร

1. ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร

1.1 สงัด อุทรานันท์ (2532, หน้า 30) กล่าวว่า อาจมีความหมายได้ 2 ลักษณะ คือ ความหมายแรกหมายถึงการทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นหรือสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และอีกความหมายหนึ่งก็คือเป็นการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย

1.2 เซเลอร์ และอเลกซานเดอร์ (Saylor & Alexander, 1974, p. 7) ให้ความหมายว่า การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น หรือการจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรจะรวมไปถึงการผลิตเอกสารต่าง ๆ สำหรับผู้เรียนด้วย

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

1.3 นิรมล ศตวุฒิ (2540, หน้า 75) กล่าวว่า เป็นการสร้างหลักสูตรขึ้นใหม่โดยที่ยังไม่เคยมีหลักสูตรมาก่อน และหมายความถึงการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร ตลอดจนการปรับหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่นำหลักสูตรนั้นไปใช้

1.4 สุมิตร คุณานุกร (2523, หน้า 4) สรุปว่า หมายถึง

1.4.1 เอกสาร ที่กำหนดโครงการศึกษาของผู้เรียน โดยบรรจุความมุ่งหมายของการให้การศึกษา ตลอดจนเนื้อหาสาระของความรู้ ประสบการณ์และกิจกรรมให้กับผู้เรียน

1.4.2 โครงการ ที่ประมวลความรู้และประสบการณ์ให้ผู้เรียนเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน

1.4.3 วิชาความรู้สาขาหนึ่ง ที่ว่าด้วยหลักการและแนวปฏิบัติในการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรเป็นการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นหรือสร้างขึ้นมาใหม่โดยไม่มีพื้นฐานของหลักสูตรเดิมอยู่ ทั้งนี้ต้องเป็นการประมวลความรู้และประสบการณ์เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถด้านใดด้านหนึ่งโดยมีการผลิตเอกสารสำหรับผู้เรียนด้วย

2. กระบวนในการพัฒนาหลักสูตร

2.1 แนวความคิดในการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ (วิชัย ดิสสระ, 2535, 31) มีหลักการและเหตุผลในการสร้างหลักสูตร โดยมีคำถาม 4 ข้อเป็นแนวทาง คือ

2.1.1 จุดมุ่งหมายทางการศึกษาของโรงเรียนคืออะไร

2.1.2 การที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายทางการศึกษาของโรงเรียนนั้น ต้องใช้ประสบการณ์การศึกษาอะไร

2.1.3 ประสบการณ์ทางการศึกษาดังกล่าวจะจัดอย่างไร

2.1.4 และเพื่อให้แน่ใจว่า จุดมุ่งหมายของหลักสูตรบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้จะมีวิธีการประเมินผลคุณภาพของหลักสูตรได้อย่างไร

สรุปโครงสร้างแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ ได้ดังนี้

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

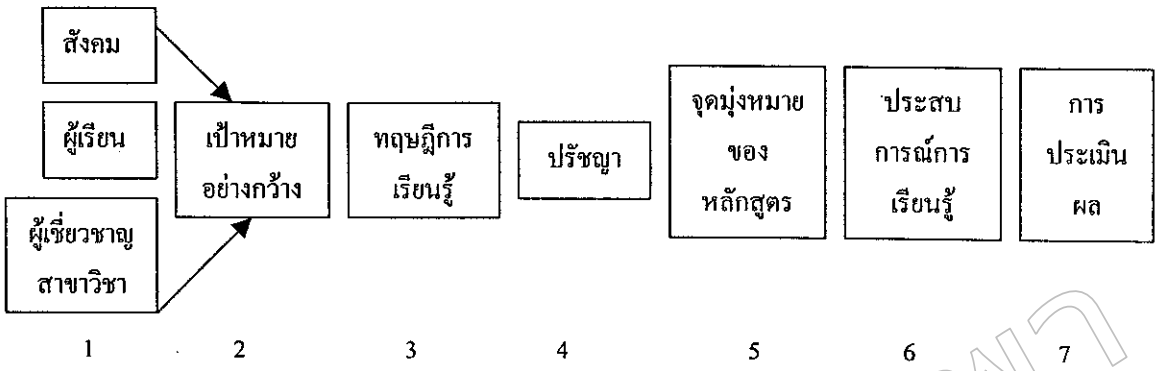

ภาพที่ 2 แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ (วิชัย ดิสสระ, 2535, หน้า 32)

2.2 แนวความคิดในการพัฒนาหลักสูตรของทาบา (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2537, หน้า 14) จะเริ่มที่จุดใดจุดหนึ่งก่อนก็ได้ตามที่ถนัดและสนใจแต่ต้องทำการศึกษาให้ครบกระบวนการทั้ง 7 ดังนี้

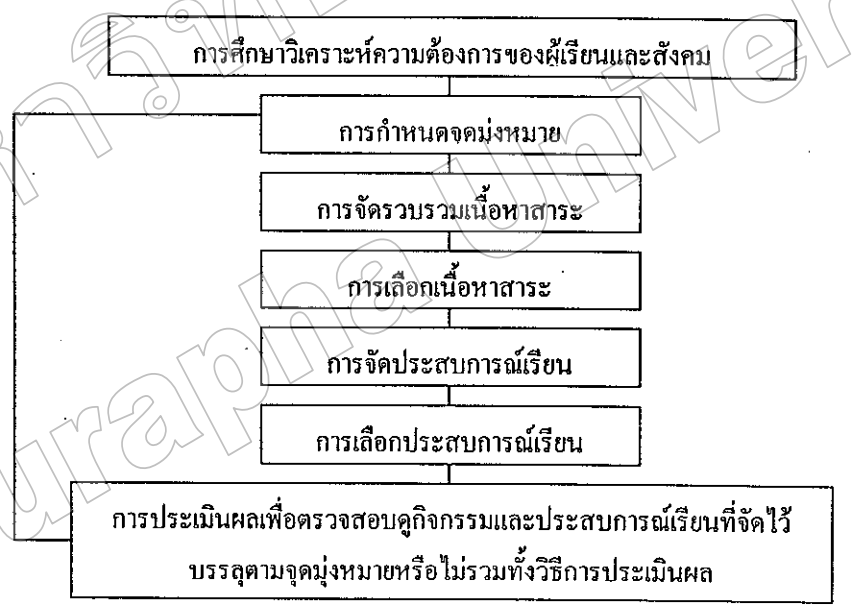

ภาพที่ 3 แนวความคิดในการพัฒนาหลักสูตรของทาบา

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

2.3 แนวความคิดในการพัฒนาหลักสูตรของเซเลอร์และอเลกซานเดอร์ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2537, หน้า 18) มีดังนี้

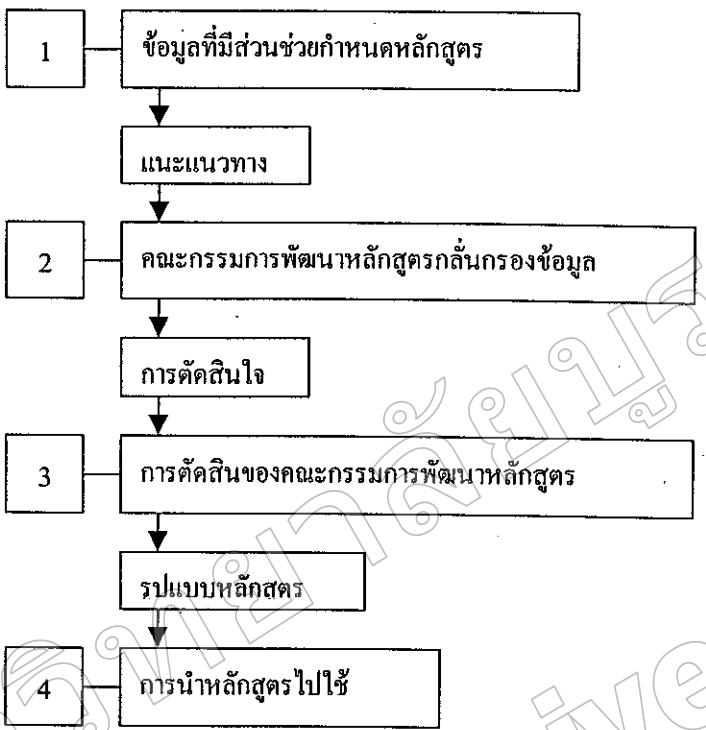

ภาพที่ 4 แนวความคิดในการพัฒนาหลักสูตรของเซเลอร์และอเลกซานเดอร์

2.4 กระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรของวิชัย วงษ์ใหญ่ (2537, หน้า 23) กล่าวถึงการสร้างรูปแบบหลักสูตรไว้สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรและการสอนของประเทศไทย ยังไม่มีทฤษฎีอย่างชัดเจนแต่เป็นการนำแนวคิดจากต่างประเทศหลาย ๆ รูปแบบมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสภาพของประเทศไทย โดยทฤษฎีหลักสูตรที่นำมาศึกษานั้นได้แก่ ทฤษฎีหลักสูตรที่วงการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรยอมรับและจัดเป็นหลักสูตรดีเยี่ยม (Classic Curriculum) แสวงหารูปแบบหลักสูตรเพื่อสร้างพิมพ์เขียว (Blue Print) อันได้มาจากการสังเคราะห์แนวความคิดของทฤษฎีหลักสูตรต่าง ๆ และผ่านการนำไปทดลองใช้ซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาทั้งแนวกว้างและแนวลึก สิ่งสำคัญคือสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

รูปแบบหลักสูตรที่ได้นี้จะทำให้เห็นภาพรวมของการปฏิบัติงานที่เป็นระบบ ระยะเวลาของการปฏิบัติงาน การนำหลักสูตรไปใช้รวมทั้งการประเมินผลหลักสูตรได้อย่างชัดเจน ระบบการพัฒนาหลักสูตร (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2537, หน้า 23) ประกอบด้วย

2.4.1 ระบบการยกร่าง

2.4.2 ระบบการตรวจสอบ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

2.4.3 ระบบการทดลอง

2.4.4 ระบบการประเมิน

ทั้ง 4 ระบบนั้นสัมพันธ์กันอยู่ในขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตร ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ของระบบ บทบาทหน้าที่การวิจัยและการพัฒนาหลักสูตร

ขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรและการสอน	บทบาทหน้าที่ของนักพัฒนาหลักสูตร	บทบาทหน้าที่ของการวิจัยและประเมินผล
1. ขั้นเตรียมการ	ประมวลความรู้ ข้อมูลด้านต่าง ๆ เช่น สภาพสังคม ปรัชญา จิตวิทยา กลุ่มเป้าหมาย	วิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อสรุป ประเมินคุณค่าของข้อมูล เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร
2. ขั้นดำเนินการพัฒนาหลักสูตรและวางแผนการใช้หลักสูตร	1. กำหนดหลักการ จุดประสงค์ โครงสร้างและสาระวิชา 2. พัฒนาแผนการสอน สื่อการเรียนและวัสดุหลักสูตร 3. ทดลองการใช้เพื่อหาประสิทธิภาพ 4. วางแผนการใช้หลักสูตร - นำเสนอหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อขอความเห็น - ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร - วางแผนอบรมครู - นำข้อมูลที่ค้นพบมาปรับปรุงก่อนนำหลักสูตรไปใช้	1. ประเมินตรวจสอบคุณภาพของจุดหมายและจุดประสงค์ 2. ตรวจสอบคุณภาพของแผนการสอน 3. ประเมินผลการทดลองเพื่อปรับแก้สื่อการเรียน 5. ออกแบบและดำเนินการทดลองการใช้หลักสูตร 6. ให้ข้อมูลที่ค้นพบสำหรับการปรับปรุงหลักสูตรและการสอน

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรและการสอน	บทบาทหน้าที่ของนักพัฒนาหลักสูตร	บทบาทหน้าที่ของการวิจัยและประเมินผล
3. ขั้นดำเนินการใช้หลักสูตร	- ติดต่อประสานงานกับงานที่เกี่ยวข้อง เช่น หัวหน้าสถานศึกษา เพื่อวางแผนในการอบรมครู งบประมาณวิธีการอบรม - จัดเตรียมวัสดุหลักสูตร - การประเมินผลการ อบรมการบริหารและการนิเทศ	- ประเมินผลกระบวนการใช้หลักสูตร ข้อมูลใดที่ต้องการประเมินจะต้องรีบเก็บรวบรวมตั้งแต่ระยะเริ่มของการใช้หลักสูตร - แสวงหาแนวทางและรูปแบบใหม่เพื่อแก้ปัญหากระบวนการใช้หลักสูตร
4. ขั้นตรวจสอบของกระบวนการใช้หลักสูตรและการสอน	- ใช้ข้อมูลที่ค้นพบจากการประเมินหลักสูตรแต่ละระยะมาปรับปรุงหลักสูตร - เสนอแนะทางเลือกเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร	- ประเมินผลเป็นระยะ ๆ ของการใช้หลักสูตร - ประเมินผลรวบยอดของการใช้หลักสูตร - แสวงหานวัตกรรมและเทคโนโลยีมาช่วยเสริมการใช้หลักสูตรและการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาหลักสูตรจึงต้องมีกระบวนการชัดเจนและมีระบบต่าง ๆ สอดคล้องกัน ผู้วิจัยได้ศึกษาระบบการพัฒนาหลักสูตรต่าง ๆ สรุปและกำหนดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน
2. ยกร่างหลักสูตร
3. ตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรเบื้องต้น
4. ปรับปรุงแก้ไขเบื้องต้น
5. สร้างเอกสารหลักสูตร
6. การทดลองใช้เพื่อประเมินหลักสูตร
7. ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

หลักสูตรศิลปศึกษา

1. ความหมายของหลักสูตรศิลปศึกษา

เกสร ธิตะจารี (ม.ป.ป., หน้า 14) กล่าวว่า หลักสูตรศิลปศึกษา (Curriculum in Art Education) หมายถึง การกำหนดขอบข่ายและทิศทางของลักษณะวิชา (Course out Line)ให้กับครูผู้สอนศิลปะเพื่อเป็นแนวทางในการสอน...และขอบข่ายของการจัดกิจกรรม (Activities)...ผลจากการปฏิบัติกิจกรรมจะช่วยประเมินผลความสามารถของนักเรียนและตัวผู้สอนด้วย ในวิชาศิลปะนักเรียนจำเป็นต้องฝึกปฏิบัติทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กันไป

2. โครงสร้างหลักสูตรของศิลปศึกษา

วาสนา เพิ่มพูน (2542, หน้า 150) กล่าวถึงโครงสร้างของหลักสูตรศิลปศึกษาไว้ ดังนี้

2.1 โครงสร้างของความรู้ทางศิลปะ หลักสูตรของศิลปะซึ่งมีความรู้ที่มีความยากง่ายต่อเนื่องกันไปตามวัยของเด็กจากชั้นประถมเป็นต้นไป หลักสูตรประกอบด้วยวิชาจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ การช่างฝีมือ ประวัติศาสตร์ ทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์และศิลปนิยมแต่ละแขนงนั้นควรมีโครงสร้างด้านความรู้ในการจัดภาพขององค์ประกอบของศิลปะ ความรู้ในเทคนิคและขบวนการทำความรู้ในหลักการของสุนทรียศาสตร์เองทั้งหมดตามความยากง่ายแห่งวัยของเด็ก

2.2 โครงสร้างของทัศนคติทางศิลปะ ความรู้สึกต่อความงามและการสร้างค่านิยม การสร้างมโนทัศน์ของค่านิยมและการพัฒนาลักษณะจากค่านิยม หลักสูตรจึงควรประกอบด้วยกิจกรรมที่ส่งเสริมความสนใจในประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ของสุนทรียศาสตร์ กิจกรรมที่ส่งเสริมความสามารถในงานศิลปะแขนงหนึ่งที่เด็กสนใจเป็นพิเศษ กิจกรรมที่ส่งเสริมการรับรู้ความคิดเห็นของผู้อื่นและการยอมรับลักษณะแบบต่าง ๆ ของศิลปะ กิจกรรมที่ส่งเสริมอุปนิสัยในการทำงานและความตั้งใจดีในการทำงาน

2.3 โครงสร้างทางทักษะในงานศิลปะในการปฏิบัติงานศิลปะ เด็กจะเกิดทักษะต่าง ๆ หลักสูตรจำเป็นต้องช่วยให้เด็กได้เกิดทักษะในการเคลื่อนไหวและใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้คล่องแคล่ว ส่งเสริมประสาทสัมผัสให้มีความสัมพันธ์กับการคิด การมอง การใช้ประสาทและการใช้มือในการปฏิบัติงานศิลปะและอาจส่งเสริมการใช้พฤติกรรมในด้านต่าง ๆ ควรส่งเสริมให้เกิดทักษะในการใช้เครื่องมือและวัสดุต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานศิลปะด้วย

3. โครงสร้างเนื้อหาของศิลปศึกษา

3.1 เนื้อหาของวิชาศิลปศึกษาระดับประถมศึกษาประกอบด้วย 8 เรื่อง ดังนี้

3.1.1 การเขียนภาพและการระบายสี

3.1.2 การปั้น

3.1.3 การแกะสลัก

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

3.1.4 การพิมพ์

3.1.5 การออกแบบสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ

3.1.6 งานสาน

3.1.7 งานถักทอ

3.1.8 การรู้คุณค่าทางศิลปะและความกลมกลืนระหว่างศิลปะ

3.2 หลักเกณฑ์การกำหนดเนื้อหาสาระในหลักสูตร

3.2.1 เกณฑ์ความรู้ที่จะช่วยกระตุ้นในการสร้างสรรค์ จินตนาการและการแสดงออกทางอารมณ์ รายละเอียดของเนื้อหาและกิจกรรม ควรมีส่วนช่วยให้เด็กมีโอกาสได้สร้างสรรค์งานศิลปะให้เหมาะสม จุดมุ่งหมายสามารถส่งเสริมจินตนาการ การใช้วัสดุและเครื่องมือการแสดงออกโดยอิสระ มีความสุขและความสำเร็จในการปฏิบัติ

3.2.2 เกณฑ์ความรู้ให้มีครบในเนื้อหาวิชาที่สำคัญทางศิลปะ รายละเอียดของเนื้อหาและกิจกรรม ควรมีให้ครบในเนื้อหาที่มีความยากง่ายเหมาะสมกับวัยและความสามารถของเด็กแต่ละวัยโดยจัดเป็นแบบ ทั้งในด้านวิจิตรศิลป์ ประยุกต์ศิลป์และมีความหมายต่อชีวิตด้วย

4. องค์ประกอบของหลักสูตรศิลปศึกษา

นักการศึกษาด้านศิลปะกล่าวถึง องค์ประกอบของหลักสูตรศิลปศึกษาไว้ดังนี้

4.1 แชปแมน (Shapman, 1978 อ้างถึงใน มะลิฉัตร เอื้ออานันท์, 2542, หน้า 80) จัดสร้างหลักสูตร ศิลปศึกษา ชื่อ วิถีทางต่าง ๆ สู่ศิลปศึกษา (Approaches to Art Education) โดยกำหนดองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรไว้ คือ

4.1.1 จุดมุ่งหมาย (Goals)

4.1.2 การตอบรับกับรูปแบบทัศนลักษณ์ (Response to Visual Forms)

4.1.3 หนทางสู่การเรียนรู้ (Approaches to Study)

4.1.4 ทางเลือกของเนื้อหา (Content Possibilities)

4.1.5 กิจกรรมที่เสนอแนะ (Suggested Activities)

4.1.6 ผลที่พึงประสงค์ (Desirable Outcomes)

4.2 ไอสเนอร์ (Eisner, 1968, p. 45) จัดทำโครงการพัฒนาหลักสูตรศิลปศึกษา โดยโครงการหลักสูตรมีส่วนประกอบ 4 ส่วน คือ

4.2.1 เหตุผลสำหรับครู เป็นคำอธิบายสั้น ๆ เพื่อช่วยให้ครูเข้าใจบทเรียน

4.2.2 กิจกรรมเสนอแนะเพื่อการกระตุ้นเร้า เป็นกิจกรรมอุ่นเครื่องสำหรับเด็ก

4.2.3 ชุดสื่อช่วยการสอน ออกแบบให้ใช้เรียนและสอนให้นักเรียนทำ และเรียนรู้มโนทัศน์ต่าง ๆ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

4.2.4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการและเครื่องมือการประเมินผล เป็นเครื่องมือวัดทักษะในการทำงานศิลปะ ทักษะในการวิจารณ์ศิลปะและวัดความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ศิลป์

4.3 มะลิฉัตร เอื้ออานันท์ (2542, หน้า 94) กล่าวถึงโครงการพัฒนาหลักสูตรสำหรับวิชาทัศนศิลป์ในระดับชั้นประถมศึกษาของ ดเวน เกรียร์และกิลเบิร์ต คล้ากกำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรในลักษณะของข้อแนะนำ ดังนี้

4.3.1 ข้อแนะนำในด้านกิจกรรมและสื่อ ประกอบด้วย หน่วยการสอน 4 หน่วย และแนวทางสำหรับการวางแผนกิจกรรม

4.3.2 ข้อแนะนำในการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์วิจารณ์ แบ่งเป็นตอน ๆ เพื่อช่วยให้นักเรียนเรียนการบรรยาย ตีความ และประเมินผลงานศิลปะ

4.3.3 ข้อแนะนำเกี่ยวกับสื่อในการวัดผล มุ่งให้ใช้เป็นวัตถุประสงค์ในการสอนมากกว่าเป็นการให้คะแนนผลงานของเด็ก โดยเด็กจะได้รับการประเมินเป็นรายบุคคล

สามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบของหลักสูตรศิลปศึกษานั้น ประกอบด้วย จุดมุ่งหมาย แนวทางการเรียน แนวทางในการเลือกเนื้อหา แนวทางการปฏิบัติกิจกรรม แนวทางการประเมินผล โดยต้องมีข้อแนะนำในการสร้างเอกสารหลักสูตรและสื่อการเรียน

ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรศิลปศึกษาจึงต้องคำนึงถึงโครงสร้างของความรู้ทางศิลปะ ทัศนคติทางศิลปะและโครงสร้างเนื้อหาของศิลปศึกษา โดยต้องกำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรให้เป็นไปตามแนวทางของศิลปศึกษาและเหมาะสมกับผู้เรียน

สาระการเรียนรู้ศิลปะตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

1. ความสำคัญ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจิตนาการทางศิลปะ ชื่นชมความงาม สุนทรียภาพ ความมีคุณค่า ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์ ดังนั้นกิจกรรมศิลปะสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียนโดยตรงทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และแสดงออกในเชิงสร้างสรรค์ พัฒนากระบวนการรับรู้ทางศิลปะ การเห็นภาพรวม การสังเกตรายละเอียด สามารถค้นพบศักยภาพของตนเอง อันเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพได้ด้วยการมีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข

2. ธรรมชาติของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ กลุ่มสาระที่1 : ทัศนศิลป์

ศิลปะเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อแสดงออกซึ่งอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด หรือความงาม ซึ่งสัมผัสได้ด้วยสัมผัสทั้ง 5 การแสดงออกในงานศิลปะขึ้นอยู่กับอารมณ์ ความรู้สึก ความสนใจ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

มีความคิดสร้างสรรค์อย่างอิสระให้เกิดสุนทรีย์และความงาม ศิลปะเป็นสิ่งสนองตอบต่อความเชื่อและความศรัทธา การจัดการเรียนการสอนศิลปะ มิได้มุ่งให้ผู้เรียนเป็นศิลปิน แต่เน้นให้ทุกคนเกิดพัฒนาการด้านบุคลิกภาพ และสร้างคุณภาพของงาน สิ่งสำคัญที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับศิลปะคือวุฒิภาวะของคน การพัฒนาด้านศิลปะจะเป็นไปตามขั้นตอนตามวัย

3. วิสัยทัศน์

การเรียนรู้ศิลปะมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ การคิดที่เป็นเหตุเป็นผลถึงวิธีการทางศิลปะ ความเป็นมาของรูปแบบ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและรากฐานทางวัฒนธรรม ค้นหาว่าผลงานศิลปะสื่อความหมายกับตนเอง ค้นหาศักยภาพ ความสนใจส่วนตัว ฝึกการเรียนรู้ การสังเกตที่ละเอียดอ่อนอันนำไปสู่ความรัก เห็นคุณค่าและเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะและสิ่งรอบตัว พัฒนาเจตคติ สมาธิ รสนิยมส่วนตัว มีทักษะ กระบวนการ วิธีการแสดงออก การคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนตระหนักถึงบทบาทของศิลปกรรมในสังคม ในบริบทของการสะท้อนวัฒนธรรมทั้งของตนเองและวัฒนธรรมอื่น พิจารณาว่าผู้คนในวัฒนธรรมของตนมีปฏิกิริยาตอบสนองต่องานศิลปะ ช่วยให้มีมุมมองและเข้าใจมโนทัศน์ด้านอื่น ๆ สะท้อนให้เห็นมุมมองของชีวิต สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และความเชื่อความศรัทธาทางศาสนาด้วยลักษณะธรรมชาติของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ การเรียนรู้เทคนิค วิธีการทำงาน ตลอดจนการเปิดโอกาสให้แสดงออกอย่างอิสระ ทำให้ผู้เรียนได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้คิดริเริ่มสร้างสรรค์ ดัดแปลงจินตนาการ มีสุนทรียภาพ และเห็นคุณค่าของศิลปะวัฒนธรรมไทยและสากล

4. คุณภาพของผู้เรียน

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดคุณภาพของผู้เรียนในช่วงชั้นที่ 2 (ประถมศึกษาปีที่ 4-6) เมื่อจบการศึกษาไว้ ดังนี้

4.1 สร้างและนำเสนอผลงานศิลปะจากจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ การสังเกตทางศิลปะ ได้แก่ ทัศนธาตุ องค์ประกอบดนตรี องค์ประกอบนาฏศิลป์ ทักษะในการใช้เทคนิคให้เกิดผลตามความต้องการของตนเอง และอธิบายให้ผู้อื่นรับรู้โดยใช้ศัพท์เบื้องต้นทางศิลปะได้

4.2 ระบุงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้ อธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์ในปัจจุบันที่มีผลหรือได้อิทธิพลจากงานศิลปะได้

4.3 นำความรู้ทางศิลปะสาขาต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและกลุ่มสาระอื่น ๆ

4.4 สนใจสร้างงานศิลปะ มีความสุขกับการทำงาน มั่นใจในการแสดงออกยอมรับความสามารถของผู้อื่น

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

4.5 ตระหนัก ชื่นชมในคุณค่าของศิลปะ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

5. สาระการเรียนรู้และองค์ความรู้ สาระที่ 1: ทัศนศิลป์

5.1 ความรู้ ขอบข่าย สัญลักษณ์ แนวคิดทางศิลปะ

5.2 การสร้างสรรค์และการแสดงออก

5.3 การวิเคราะห์ วิจารณ์งานศิลปะและสุนทรียภาพ

5.4 การประยุกต์ใช้ความรู้ทางศิลปะ

5.5 ศิลปะกับวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ไทยและสากล ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

6. มาตรฐานการเรียนรู้ สาระที่ 1: ทัศนศิลป์ มีดังนี้

6.1 มาตรฐาน ศ 1.1: สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชมและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

6.2 มาตรฐาน ศ 1.2: เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ตารางที่ 2 แสดงความสอดคล้องมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 2 กับมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระที่ 1 ทัศนศิลป์

มาตรฐานการเรียนรู้ สาระที่ 1: ทัศนศิลป์	มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 2 (ป. 4-6) สาระที่ 1: ทัศนศิลป์
มาตรฐาน ศ 1.1: สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชมและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน	1. สื่อความคิด จินตนาการ ความรู้สึก ความประทับใจด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างมั่นใจ 2. สำรวจ ทดลองสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ คิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใช้เทคนิควิธีการใหม่ ๆ ในการสร้างงานทัศนศิลป์ตามความสนใจ 3. เลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์ในการทำกิจกรรมทัศนศิลป์ได้อย่างเหมาะสม ปลอดภัยและมีความรับผิดชอบ 4. แสดงออกถึงความรู้สึกในการรับรู้ความงามด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามความสนใจ 5. แสดงความคิดเห็น อธิบายความหมายของงานทัศนศิลป์ ทัศนธาตุและความงามของศิลปะ 6. นำความรู้และวิธีการทางทัศนศิลป์ไปใช้กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ และชีวิตประจำวัน
มาตรฐาน ศ 1.2: เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล	1. รู้ความเป็นมาและความสำคัญของศิลปะในท้องถิ่นและศิลปะไทย 2. พึงพอใจและยอมรับในภูมิปัญญาของการสร้างงานทัศนศิลป์ การสืบทอด การทำงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นไปตามสาระการเรียนรู้และให้ได้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ข้างต้น สามารถปฏิบัติได้หลายแนวทาง ผู้ใช้หลักสูตรจำเป็นต้องศึกษาทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะเพื่อให้ได้ผู้เรียนที่มีคุณภาพตามที่พึงประสงค์

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนศิลปะ

1. ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพทางทัศนศิลป์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545, หน้า 11) มีแนวคิด 3 ส่วนร่วมกัน ดังนี้

1.1 ทฤษฎีของความเหมือน เรียนรู้สุนทรียภาพโดยการลอกเลียนแบบ

1.2 ทฤษฎีของความแตกต่าง เรียนรู้สุนทรียภาพโดยแสวงหาความแตกต่าง

1.3 ทฤษฎีของความเป็นฉัน เรียนรู้สุนทรียภาพโดยแสวงหาตัวเอง

ทัศนศิลป์เป็นเรื่องของการมองเห็น อาศัยการเรียนรู้จากการมองเห็นที่เหมือน ๆ กันไปสู่ความแตกต่างและจะต้องอยู่บนความเป็นฉัน บนรากฐานของวัฒนธรรมจากทฤษฎี 3 แนวทางในกระบวนการเรียนรู้ทางทัศนศิลป์ของเด็กนั้นสามารถจัดเป็นขั้นตอนได้ 5 ลำดับ คือ การเลียนแบบ การทำซ้ำ การแสดงออกตามแนวทางเฉพาะตน การสร้างรูปแบบเฉพาะตนและการแสดงสัญลักษณ์ของตัวเอง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545, หน้า 28-33) ดังตารางที่ 3 และ4

ตารางที่ 3 ทฤษฎีที่เกิดในกระบวนการเรียนรู้ทางทัศนศิลป์

ทฤษฎีที่เกิดในกระบวนการเรียนรู้ทางทัศนศิลป์
ทฤษฎีของความเหมือน
1. ทฤษฎีการเลียนแบบ การเลียนแบบเป็นกระบวนการที่เด็กจะต้องมองเห็นวัตถุหรือธรรมชาติรอบ ๆ ตัวแล้วอาศัยการเลียนแบบเพื่อที่จะลอกเลียนให้เหมือนแบบ ตามความเหมาะสมและศักยภาพของแต่ละสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการเลียนแบบ ดังนี้ 1.1 ส่วนประกอบของแบบที่สมบูรณ์ เด็กมีโอกาสได้เห็น สัมผัสวัตถุในธรรมชาติ ภาพเขียนที่ดีภาพเขียนชั้นครูเป็นตัวอย่างและแบบอย่างที่สมบูรณ์ในทุก ๆ ด้านแบบที่สมบูรณ์ประกอบด้วยส่วนประกอบพื้นฐาน เช่น แบบของเส้น แบบของรูป–ทรง แบบของสี–น้ำหนัก แบบของสัดส่วนหรือขนาด แบบของพื้นผิว และแบบของช่องว่าง เป็นต้น 1.2 ความประทับใจ แบบที่เด็กจะเลียนแบบจะต้องเป็นตัวกระตุ้นให้เด็กเกิดความประทับใจจดจำตรึงใจและชี้นำไปสู่จินตนาการที่เปิดกว้างและเจิดจ้า แบบที่เห็นมีทั้งแบบที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติและแบบของผลงานชั้นครู ย่อมกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวที่จะแสดงออกเพื่อถ่ายทอดรูปแบบนั้น ๆ ตามระดับชั้นประสบการณ์ของความประทับใจของเด็กแต่ละวัย โดยอาศัยหลักของการจัดแบบ 4 ประการ ดังนี้ 1) การถ่ายเทน้ำหนัก 2) การจัดจังหวะ 3) การเน้น 4) การจัดกลุ่มก้อน

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ทฤษฎีที่เกิดในกระบวนการเรียนรู้ทางทัศนศิลป์
2. ทฤษฎีการทำซ้ำ การทำซ้ำเป็นการย้ำทักษะเพื่อให้เกิดความถูกต้องแม่นยำ ในการถ่ายทอดรูปแบบการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์เป็นงานที่ต้องใช้เวลาและอาศัยการกระทำซ้ำ ต้องคิดค้นและพิสูจน์เพื่อตามล่าหาความจริงในสิ่งที่ตั้งสมมติฐาน ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้ 2.1 การขีดเขียนวัตถุซ้ำ เพื่อฝึกฝนการทำงานของสายตาและการใช้มือให้สัมพันธ์กัน นักการศึกษาทางศิลปะจึงเปรียบเทียบแนวคิดในการกระทำซ้ำในข้อนี้ว่า "จิตรกรคือนักคำนวณทางสายตา" 2.2 การขีดเขียนซ้ำ เพื่อให้เกิดความทรงจำ เมื่อขีดเขียนซ้ำตามแบบได้แล้วจึงจดจำฝังลึกภายในจิตใต้สำนึกของผู้ฝึกฝน จะนำมาเขียนซ้ำอีกสักกี่ครั้งก็สามารถเขียนได้ไม่ผิดเพี้ยน อีกทั้งยังสามารถพัฒนาทักษะ กรรมวิธีและคุณค่าในการสร้างสรรค์ได้ในระดับสูง (Advance) เพิ่มมากขึ้น 2.3 ฝันถึงการปฏิบัติงานทัศนศิลป์ การละเมอเพ้อฝันเป็นพฤติกรรมที่ตามมาจากการทำซ้ำจนเคยชินเคยมือ จนเก็บไปฝัน ฝันว่าได้เขียนภาพ ฝันว่าได้รับคำวิจารณ์จากบุคคลอื่น ฝันว่าได้แสดงผลงาน ฝันว่าตนเองเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับจากสังคม ฯลฯ
ทฤษฎีความแตกต่าง
3. ทฤษฎีการแสดงออกตามแนวทางเฉพาะตน การทำซ้ำจนขึ้นใจแล้ว ซ้ำจนหลับตาเห็นภาพหรือหลับตาเห็นสี ฯลฯ โดยทั่วไปเมื่อกระทำซ้ำมาก ๆ เข้าก็จะเกิดความเบื่อหน่าย จำเจ มีความรู้สึกที่ต้องการเปลี่ยนแปลงหรือ "หลบลี้หนีหน้าไปจากแนวทางแบบเดิม ๆ " ต้องการที่จะสร้างความแตกต่างออกมาตามแนวทางเฉพาะตนให้แตกต่างจากแนวทางของคนอื่น ๆ ต่างจากกลุ่มและต่างจากครู ในกลุ่มผู้มีความคิดเฉพาะตนจะมีลักษณะปรากฏได้ในหลายรูปแบบ อาทิลักษณะ "ความเหมือนที่แตกต่าง" หรือ "ปฏิรูปแบบอย่าง" หมายถึง การคงไว้ซึ่งขนบนิยมในการเขียนภาพแบบวิธีการโบราณ จัดวางแบบเก่าแต่สอดแทรกเนื้อหาและวัสดุหรือสื่อ (Media) แบบใหม่ลงไป เช่น 3.1 การเขียนตามแบบ (ร้อยรูปแบบเดียวกัน) เป็นการเขียนภาพในเนื้อหาที่แตกต่างกันในรายละเอียดขององค์ประกอบของผู้เขียนแต่ละคน แต่ยังคงอาศัยภาพรวมของรูปแบบตามแนวทางเดิม ๆ เปลี่ยนแปลงเฉพาะลักษณะของการใช้สี ส่วนรวมหรือบุคลิกของตัวละคร รูปแบบในการสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมไทยแนวประเพณีนิยมเป็นรูปแบบในแนวใดก็ได้แต่เมื่อมองดูแล้วก็ยังคงสืบทอดแบบอย่างโบราณไว้ได้

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ทฤษฎีที่เกิดในกระบวนการเรียนรู้ทางทัศนศิลป์
3.2 การเขียนตามใจ (แบบใหม่) เป็นการเขียนภาพในเนื้อหาที่เหมือน ๆ กันคล้าย ๆ กันแตกต่างกันในแบบอย่างของความรู้สึกเฉพาะตนที่แสดงออกมาให้ปรากฏการแสวงหาตัวเอง เมื่อรู้ว่าสิ่งที่เป็นอยู่ไม่ใช่ของตัวเอง ไม่เป็นตัวของตัวเองจึงมีความพยายามที่จะสร้างอะไรขึ้นมาใหม่เพื่อที่จะแสดงถึงความเป็นตัวเอง (ความเป็นฉัน) **ทฤษฎีความเป็นฉัน** 4. สุนทรียภาพตั้งอยู่บนรากเหง้าของวัฒนธรรม (การสร้างรูปแบบเฉพาะตน) วัฒนธรรมเป็นหัวใจของงานทัศนศิลป์ คือ การสร้างรูปแบบเฉพาะตนมี 2 ระดับ 4.1 วัฒนธรรมที่เป็นสิ่งติดตัวภายใน หรือเรียกว่าสันดาน (Innate) อันหมายถึง สิ่งที่ติดตัวมาโดยกำเนิด เป็นเนื้อหา เป็นธรรมชาติของบุคคลที่ติดตัวอยู่ภายในการเก็บสั่งสมความรู้ความสามารถที่ทับถมเอาไว้ภายในเป็นคุณสมบัติทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ เมื่อมีโอกาสในการแสดงออก สิ่งเหล่านั้นก็จะหลั่งไหลพรั่งพรูออกมาภายนอกให้ปรากฏในรูปแบบของงานทัศนศิลป์ 4.2 วัฒนธรรมที่เป็นสังคมภายนอก เป็นเบ้าหลอมให้คนในชุมชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรู้สึกนึกคิดคล้าย ๆ กัน รับรู้ว่าเป็นวัฒนธรรมของกันและกันเด็กไทยทุกคนจะต้องอวดความเป็นรูปแบบของตนหรือจะเรียกว่าอวดความเป็นไทยทางทัศนศิลป์ได้ชัดเจนออกมาทางภาพที่มองเห็น กลิ่นอาย วิญญาณทางวัฒนธรรมจะต้องอยู่ในกระบวนการศึกษา 5. ทฤษฎีการแสดงสัญลักษณ์ของตัวเอง สัญลักษณ์ของตนเองเป็นหนทางสมบูรณ์ขั้นสุดยอด ในการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง เป็นสัญลักษณ์และเป็นตัวแทนของศิลปินกระบวนการและขั้นตอนที่จะแสดงความเป็นสัญลักษณ์ของตัวเองได้นั้น ศิลปินต้องจัดระบบและทุ่มเทเวลาให้กับการปฏิบัติในการสร้างสรรค์ผลงานอย่างสม่ำเสมอ ใช้ระยะเวลาในการปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องกันจนกลายเป็นวิถีชีวิตจนเกิดความมีทักษะที่ถูกต้องและแม่นยำ เป็นตัวของตัวเอง สามารถสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างต่อเนื่องและฉับพลัน

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

2. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางทัศนศิลป์

ผู้เรียนมีวิธีการเรียนรู้ทางทัศนศิลป์ที่แตกต่างกัน อาศัยแบบอย่างทฤษฎีการเรียนรู้ทางทัศนศิลป์ 6 รูปแบบ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545, หน้า 36) ดังตาราง

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบวิธีการเรียนรู้กับทฤษฎีการเรียนรู้ทางทัศนศิลป์

ลำดับ/ชื่อทฤษฎี	วัย/ปี	ระดับชั้นเรียน	เนื้อหาที่แสดงออก	รูปแบบผลงานที่ปรากฏ	วัสดุ/สื่อทางศิลปะ	ส่วนประกอบ
1. สัจจะแห่งตน (Self Discipilines)	2-4	เตรียมอนุบาล/อนุบาล	เรื่องของตัวเอง สิ่งใกล้ตัวและชื่อที่คุ้นเคย	เส้นและรูปที่เกิดขึ้นจากการขีดเขี่ยอิสระ, การขีดเขี่ยที่มีการควบคุม, การขีดเขี่ยที่มีความหมาย	ดินสอ สีเทียน สีเมจิก สีน้ำ	จุด/เส้น/สี/ฟอร์ม ฯลฯ
2. ค้นหาสัญลักษณ์ (Symbolism)	5-7	อนุบาล 2-ป. 1	เรื่องของตัวเอง สิ่งใกล้ตัว/คน/สัตว์และธรรมชาติ	ใช้ส่วนประกอบทางศิลปะในรูปของสัญลักษณ์งานทัศนศิลป์ 2-3 มิติ	ดินสอ สีเทียน สีเมจิก สีน้ำ	จุด/เส้น/สี/ฟอร์ม ฯลฯ
3.รักกึ่งนามธรรม (Semi Abstract)	8-10	ป. 2-ป. 4	สื่อใกล้ตัว/ธรรมชาติ/เพื่อนและธรรมชาติ	ส่วนประกอบของศิลปะ เส้น ฟอร์ม สี ฯลฯ งานทัศนศิลป์ 2-3 มิติ	ดินสอ, สีเทียน, สีเมจิก,สีน้ำ สีโปสเตอร์	จุด/เส้น/สี/ฟอร์ม ฯลฯ
4. กิจกรรมเลียนแบบ (Imitation Style)	11-13	ป. 5-ม. 1	การเลียนแบบธรรมชาติ	วัตถุ บุคคล และธรรมชาติ	ดินสอ สีเทียน สีเมจิก สีน้ำ	จุด/เส้น/สี/ฟอร์ม หลักการออกแบบ
5. แบบเหมือนจริง (Nearly Realism)	14-16	ม. 2-ม. 4	การแสดงเหตุผลและสิ่งที่เป็นจริง	ภาพเลียนแบบวัตถุ บุคคลและธรรมชาติ	ดินสอ สีเทียน สีเมจิก สีน้ำ	จุด/เส้น/สี/ฯลฯ หลักการออกแบบ
6. สิ่งแวดล้อมและสังคม (Social & Environment)	17-19	ม. 5-ปีที่ 1	การรับรู้สังคมและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น	ภาพที่แสดงออกเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและธรรมชาติ	ดินสอ, สีเทียน,ถ่านชาร์โคล สีโปสเตอร์ สีอะคริลิค	จุด/เส้น/สี/ฯลฯ หลักการออกแบบ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

3. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวาดภาพ

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวาดภาพ มีดังนี้

3.1 ทฤษฎีเหมือนจริง (Native Realism)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า เด็กสามารถเห็นได้เหมือนผู้ใหญ่ การเรียนคือการให้นักเรียนฝึกทักษะตามที่ครูต้องการ (ชลอ พงษ์สามารถ, 2526, หน้า 64) ซึ่ง วิรุณ ตั้งเจริญ (2539, หน้า 125) กล่าวถึงสมมติฐานที่ว่า ไม่มีข้อแตกต่างระหว่างรูปวัตถุและภาพที่เด็กเรียนรู้ ความเชื่อนี้ไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างเฉพาะบุคคลของเด็กแต่ละคน ประสบการณ์เดิม วิธีการเรียนรู้ การสั่งสมวัฒนธรรม การพัฒนาการรับรู้ความสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา และอีกหลายปัจจัยที่มีอิทธิพลกับบุคลิกภาพของเด็ก

3.2 ทฤษฎีแห่งปัญญา (Intellectual Theory)

ทฤษฎีนี้ เชื่อว่า นักเรียนเรียนตามที่ตนรู้ เน้นให้นักเรียนได้แสดงความรู้ความสามารถตามที่ตนเข้าใจ สอดคล้องกับการเรียนรู้และความแตกต่างระหว่างบุคคล เป็นการส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และการแสดงออกของเด็กโดยตรง เด็กสามารถจะแสดงรายละเอียดที่ตนรู้แตกต่างกันตามความคิดรวบยอด (ชลอ พงษ์สามารถ, 2526, หน้า 64) ดังนั้น ความคิดรวบยอดของเด็ก คือปัจจัยสำคัญในการสร้างงานและการตรวจสอบงานศิลปะของเด็กรวมทั้งมีความสัมพันธ์กับข้อมูลภาพที่ปรากฏซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการฝึกฝนและประสบการณ์ของเด็ก (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2539, หน้า 130)

3.3 ทฤษฎีพัฒนาการรับรู้ (Perceptual Development Theory)

ทฤษฎีนี้เป็นของ เกสตอลท์ (Gestalt) ซึ่งมีความเชื่อว่า เด็กเขียนตามที่ตนเห็น ตามความเป็นจริง เด็กจะเห็นแต่เค้าโครงใหญ่และเห็นส่วนรวมมากกว่าไม่สนใจรายละเอียด ทฤษฎีนี้เหมาะสมกับการสอนเด็กระดับอนุบาลและประถมศึกษา มีการถ่ายทอดความรู้สึกออกมาเป็นแบบง่าย ๆ ส่วนความละเอียด ความซับซ้อนจะเพิ่มขึ้นตามวัยของเด็กเอง (ชลอ พงษ์สามารถ, 2526, หน้า 64) ขึ้นอยู่กับสมรรถภาพในการรับรู้ของแต่ละคน สมรรถภาพนี้จะเกี่ยวข้องกับสติปัญญา ประสบการณ์ ความตั้งใจและสภาพวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ดังนั้นรายละเอียดในภาพของเด็กจะมากหรือน้อยมาจากการรับรู้ที่แตกต่างกัน คุณค่าความงามจึงไม่ได้อยู่ที่รายละเอียดของภาพ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2539, หน้า 135)

3.4 ทฤษฎีความรู้สึกและการเห็น (The Hatpin & Visual Child Theory)

ความเชื่อของทฤษฎีเป็นของ วิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ ที่ว่า ความเข้าใจและการรับรู้จากสิ่งแวดล้อมจะมีผลแก่อารมณ์ของเด็ก เป็นแรงผลักดันให้เด็กแสดงออกตามอารมณ์ของตน จากการวิจัยของโลเวนเฟลด์เชื่อว่า เด็กที่มีเสรีจะแสดงออกทางร่างกายและอารมณ์อย่างเปิดเผย (ชลอ พงษ์สามารถ, 2526, หน้า 64) คนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยการเรียนรู้ผ่านความรู้สึกภายใน คือ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

สมรรถภาพในการเห็น รู้สึก ได้ยิน ได้กลิ่นและลิ้มรส ประสาทสัมผัสที่มีค่าต่อการมีชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อม การพัฒนาความรู้สึกในการรับรู้ นับเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2539, หน้า 139)

3.5 ปรัชญาแนวคิดของการศึกษาแบบก้าวหน้านิยม (Progressivism) และเด็กเป็นศูนย์กลางเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปศึกษา ซึ่งหลักการประกอบด้วย

3.5.1 การแสดงออกทางศิลปะควรเป็นพัฒนาการการรับรู้จากภายในของเด็ก คือ เป็นสิ่งที่เกิดจากตัวเอง เกิดจากการเห็นโลกบริสุทธิ์และกระจ่างไร้เดียงสา ไม่ควรให้มีการเรียนรู้แบบผู้ใหญ่ หรือใช้งานศิลปะของผู้ใหญ่สร้างอิทธิพลบังคับ

3.5.2 การแสดงออกทางศิลปะควรเป็นไปโดยเสรี การพูดชี้แนะแก้ไขวิธีการทำงานจะเป็นหนทางทำลายงานศิลปะและความคิดสร้างสรรค์ของเด็กให้บิดเบือน

3.5.3 การประเมินค่าไม่ควรมีการประเมินผู้อื่น

3.5.4 หน้าที่ของครู คือ สร้างแรงกระตุ้นให้เด็กทำงานให้กำลังใจและส่งเสริมให้เรียนศิลปะ

3.5.5 หน้าที่หลักของศิลปศึกษา คือ ให้การศึกษาแก่เด็กโดยมุ่งเน้นที่พัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์และถือว่าศิลปะเป็นเครื่องมือการเรียนรู้สำคัญประการหนึ่ง

3.5.6 ความสำคัญของการเรียนรู้ทางศิลปะ คือ กระบวนการการเรียนการทำงาน (Process) มิใช่ผลงาน (Product) การเรียนรู้ของเด็กควรได้เรียนรู้จากพัฒนาการการกระทำสิ่งต่าง ๆ หรืออาจกล่าวได้ว่า เด็กทำอย่างไร มิใช่ทำอะไร

3.5.7 หลักสูตรที่ดีของศิลปะในชั้นประถม จะต้องประกอบด้วย วัสดุ วิธีการและเปิดโอกาสให้เด็กได้ทดลองกระทำให้มากที่สุด เพื่อเป็นการสร้างประสบการณ์ให้กับเด็ก

3.6 ทฤษฎีการรับรู้ทางศิลปะของเวิฟฟลิน (ประพนธ์ พิสัยพันธุ์, 2541, หน้า 30)

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีการรับรู้ที่ใช้มาตรฐานการสร้างสรรค์ศิลปะของศิลปินเป็นหลัก คือ เป็นการศึกษาทัศนะของศิลปินที่มีต่อการรับรู้ทางศิลปะ และเชื่อว่าการที่จะมองเห็นและเข้าใจแบบอย่างทางศิลปะได้นั้น เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับจิตวิทยาหรือการรับรู้ เพราะความเข้าใจที่เกิดจากการรับรู้โดยตรงไม่ต้องเสียเวลาอธิบายด้วยคำพูด เวฟฟลินมีความเชื่อเรื่อง จิตวิทยาการมอง (Psychology of Vision) และเข้าใจว่าประวัติศาสตร์ศิลป์ ก็คือ ประวัติศาสตร์การถ่ายทอดและวิธีการถ่ายทอดการมองจะเป็นไปตามลักษณะของวิธีการรับรู้ที่เกิดขึ้น ในเวลาและสถานที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งลักษณะของวิธีการรับรู้ดังกล่าวแบ่งเป็น 5 กลุ่มย่อย โดยแต่ละกลุ่มจะมี 2 ขั้ว ซึ่งมีพัฒนาการเริ่มจากขั้วแรกไปยังขั้วที่สอง ดังนี้

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

3.6.1 จากเส้นรอบนอกสู่พื้นภาพ "การรับรู้เส้นรอบนอก" หมายถึง การมองที่มุ่งความสนใจไปที่เส้นรอบ ๆ วัตถุ (Contoured and Outline) เป็นการสัมผัสเชิงกายภาพที่เรามีต่อวัตถุต่าง ๆ ไม่เกี่ยวข้องกับพื้นผิวของวัตถุนั้น ๆ เป็นการดูเส้นของวัตถุเป็นหลัก "การรับรู้พื้นภาพ" เป็นการรับรู้หรือการแสดงออกที่มุ่งให้ความสำคัญกับมวลและปริมาตรของสิ่งต่าง ๆ เป็นการรับรู้ความต่อเนื่องของวัตถุ มากกว่าความแตกต่างของวัตถุเพราะเส้นรอบนอกถูกลดความสำคัญลงไป วัตถุที่รับรู้จึงเกิดการผสมผสานตัวของมันเอง การรับรู้พื้นภาพเป็นการมองสิ่งต่าง ๆ ให้สัมพันธ์กันแทนที่จะรับรู้สิ่งต่าง ๆ แยกออกจากกันโดด ๆ

3.6.2 จากระนาบสู่ความลึกตื้น ตามปกติศิลปินไม่ได้เขียนภาพตามแนวระนาบเท่านั้น ยังมุ่งแก้ปัญหาเกี่ยวกับมิติของความลึกตื้นด้วย การแสดงให้เห็นการเคลื่อนไหวของรูปทรงต่าง ๆ จากด้านหนึ่งไปยังอีกด้านหนึ่งหรือจากบนลงล่าง ไม่จัดว่าเป็นการเคลื่อนไหวในแนวลึกตื้นหรือเข้า-ออก เมื่อดูภาพเขียนการลวงตาให้เห็นความลึกตื้นจะเกิดขึ้นทั้งแนวนอนและแนวตั้ง ความรู้สึกลึกตื้นทำให้เห็นว่าการเคลื่อนไหว เข้า- ออกของสนามการมองมีความสมดุล

3.6.3 จากรูปทรงปิดสู่รูปทรงเปิด เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความรู้สึกรวมตัวเข้าหากันในลักษณะเป็นรูปทรงปิดและความรู้สึกที่เป็นอิสระจะเคลื่อนไหวไปในทิศทางต่าง ๆ ในลักษณะเป็นรูปทรงเปิด ลักษณะของรูปทรงปิด คือ สายตาไม่สามารถกวาดมองไปได้อย่างอิสระจะต้องเพ่งอยู่ที่กรอบของรูปทรงที่ออกแบบไว้

3.6.4 จากพหุภาพสู่เอกภาพ (Unity) คือเป้าหมายสำคัญของการสร้างสรรค์งานศิลปะทุกชนิด เป็นการแก้ปัญหาเกี่ยวกับความสมดุลของส่วนประกอบต่าง ๆ ที่อยู่ทั้งสองข้างให้เท่ากัน ซึ่งเราเรียกว่าการสร้างเอกภาพจากพหุภาพ (Multiplicity) เอกภาพเป็นผลที่เกิดจากการรวมตัวของส่วนประกอบส่วนใหญ่และส่วนย่อย หรือเกิดจากการจัดความสำคัญให้แก่กลุ่มของส่วนประกอบต่าง ๆ การทำให้พหุภาพรวมตัวกันเป็นเอกภาพ คือ การแก้ปัญหาด้วยการเพิ่ม-ลด ส่วนประกอบต่าง ๆ หรือการเพิ่ม-ลด ปริมาณที่รู้ได้และมีความเด่นชัด วิธีนี้ตรงกันข้ามกับวิธีการสร้างเอกภาพด้วยการเน้น การย้ำให้เด่นหรือสร้างจุดสนใจ

3.6.5 จากความชัดเจนทั้งภาพสู่ความชัดเจนสัมพัทธ์ "ความชัดเจนทั้งภาพ" คือการได้เห็นรูปทรงทั้งหมดอย่างเด่นชัด โดยทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในรูปทรงนั้นจะเปิดเผยออกมาให้เห็นทั้งหมด เกิดเป็นเอกภาพของส่วนใหญ่และส่วนย่อย "ความชัดเจนสัมพัทธ์" คือ การที่รูปทรงแสดงตัวออกมาอย่างมีไหวพริบไม่โจ่งแจ้ง เช่น งานจิตรกรรมลัทธิประทับใจจะแสดงตัวออกมาเป็นนัยไม่ชัดเจน ดูแล้วลึกลับ ผู้ดูจะมีส่วนกับการรับรู้ประเภทนี้

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ทฤษฎีการเรียนรู้และกิจกรรมที่เป็นประสบการณ์การเรียนรู้ทางทัศนศิลป์ เป็นสิ่งที่ควบคู่กันครบวงจรตามธรรมชาติของความรู้ การศึกษาแนวคิดหรือทฤษฎีจึงเป็นแนวทางหนึ่งสำหรับผู้สอนในการนำมาดัดแปลงเป็นกิจกรรมหรือประสบการณ์ทางศิลปะให้กับผู้เรียนได้

การจัดกิจกรรมต้องศึกษาปรัชญาเพื่อให้สอดคล้องกับระดับขั้นพัฒนาการทางศิลปะของเด็กซึ่งวัยประถมศึกษาตอนปลายเป็นวัยที่ต้องได้รับการกระตุ้น ส่งเสริมความยืดหยุ่น ในเรื่องวิธีการแปลก ๆ ใหม่ ๆ ต่าง ๆ กัน เพราะเด็กวัยนี้มีความต้องการทดลอง สำรวจและประดิษฐ์ มีการเจริญเติบโตทางสังคมอย่างเด่นชัดมาก (ลลิตพรรณ ทองงาม, 2539, หน้า 135) รวมทั้งเริ่มเขียนภาพเหมือนจริง (The Drawing Realism or The Gangage) เป็นช่วงเวลาแห่งการค้นพบมีความต้องการวิธีที่จะแสดงถึงความรู้หลากหลายขึ้น

ทักษะศิลปะ ด้านการวาดภาพ

1. ทักษะทางศิลปะ

ศิลปะทุกประเภทมีกระบวนการทำงานและการใช้วัสดุอุปกรณ์รวมทั้งวิธีการสร้างสรรค์ต้องใช้ทักษะและความสามารถเฉพาะด้านต่างกัน ทักษะจึงเปรียบได้กับความชำนาญความชำชองความสามารถ ความว่องไว ความคล่อง ฯลฯ ขึ้นอยู่กับความถนัดและความสามารถของแต่ละคน ซึ่งนักการศึกษาทางด้านศิลปะได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับทักษะทางศิลปะไว้ ดังนี้

1.1 สุชาติ เถาทอง (2536, หน้า 47) กล่าวว่า การถ่ายทอดให้เป็นรูปทรงที่สัมผัสได้นั้นจะต้องอาศัยทักษะ...ทักษะหรือความสามารถในการสร้างรูปทรงและการแสดงออกของศิลปินซึ่งมีอยู่หลายขั้นตอนเป็นปัจจัยสำคัญ ตั้งแต่การหาเรื่องหรือนำสิ่งที่สนใจมาเป็นจุดเริ่มต้น... จะสร้างเรื่องนั้นให้เป็นรูปทรงอย่างไร ด้วยวัตถุ ด้วยวิธีการอย่างไหนไปจนถึงการใช้ฝีมือในการสร้างรูป ซึ่งถือว่าเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งของทักษะ

1.2 วิรุณ ตั้งเจริญ (2532, หน้า 287) กล่าวว่า ศิลปศึกษาเป็นวิชาที่ต้องการฝึกหัดทักษะและเรียนรู้คุณค่าสุนทรียศาสตร์ประกอบการเรียนศิลปศึกษา เพื่อหวังผลให้เด็กเกิดความเจริญงอกงามในทุกด้าน

1.3 อัศนีย์ ชูอรุณ (2542, หน้า 2) กล่าวไว้สรุปว่า ความผิดหวังกับความพยายามในการเรียนรู้วิธีวาดรูปและในขณะที่โตพอกับการเรียนรู้อย่างมีระบบนั้น ทำให้เด็กเริ่มแสวงหาคำแนะนำเกี่ยวกับการวาดรูปอย่างมีขั้นตอนจากผู้ที่สามารถให้คำแนะนำได้ ซึ่งจะเป็นช่วงของการตัดสินใจว่าจะเพลิดเพลินกับการวาดรูปต่อไปหรือเลิกวาดรูป การวาดรูปจึงมิใช่รูปแบบศิลปะที่จะปล่อยให้เป็นเรื่องของอัจฉริยะพิเศษเท่านั้นแต่เป็นเรื่องที่ฝึกหัดกันได้ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการเรียนรู้การดูและการพยายามทำความเข้าใจกับรูปลักษณ์ของสิ่งนั้น

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

1.4 เกษร ธิตะจารี (2535, หน้า 41) กล่าวสรุปว่า การฝึกทักษะนั้นสามารถช่วยได้เฉพาะคนลักษณะความสามารถเฉพาะด้านมีความแตกต่างกัน บางคนชอบวาดรูปเหมือนจริง บางคนชอบวาดรูปการ์ตูนทั้งที่เป็นการวาดเหมือนกันแต่จะใช้ทักษะต่างกัน ผลงานที่ออกมาจึงแตกต่างกัน...เนื่องจากมีความแตกต่างกันกันไปตามความถนัด (Aptitude) และความสามารถ (Ability) ทั้งนี้ยังมีขอบเขต ไม่สามารถทำได้เหมือนกันหมดอาจจะสามารถทำได้ดีเพียงบางอย่าง วิธีการพัฒนาการสร้างสรรค์จึงแตกต่างกันไปตามความถนัดและความสามารถของแต่ละคน

1.5 วิรัตน์ พิชญไพบูลย์ (2535, หน้า 70) ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความถนัดพิเศษทางศิลปกรรมซึ่งพบว่าความถนัดนั้น ประกอบด้วย ทักษะเชิงการปฏิบัติและความถูกต้องแม่นยำ, ความถนัดเชิงสร้างสรรค์และการออกแบบ และความถนัดเชิงสุนทรียภาพ และสรุปไว้ว่าในการวัดผลการพัฒนาทักษะการวาดภาพจะใช้ตัวประกอบในการวัดทักษะด้านการเขียนภาพ ดังนี้

1.5.1 ทักษะการใช้มือ

1.5.2 ความคล่องในการรับรู้

1.5.3 ความสามารถสร้างภาพได้ตามจินตนาการ

1.6 ชลอ พงษ์สามารถ (2526, หน้า 70) กล่าวถึง กิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และทักษะ ว่าเป็นการช่วยในการแสดงออกของเด็กได้โดยใช้กิจกรรมที่มีลักษณะต่าง ๆ เช่น กิจกรรมที่ส่งเสริมความคิด กิจกรรมที่ส่งเสริมความถนัดของแต่ละบุคคล กิจกรรมที่สามารถเลือกวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมเองโดยครูเป็นผู้คอยเสนอแนะ กิจกรรมที่ให้เด็กมีอิสระในการทำงานส่วนตัวและงานกลุ่ม กิจกรรมที่เด็กได้มีโอกาสเลือกกิจกรรมที่ชอบ กิจกรรมที่ครูให้ความใกล้ชิดสนิทสนมและเข้าใจเด็ก และกิจกรรมนั้นเด็กต้องได้รับความเสมอภาคจากครู

1.7 ลลิตพรรณ ทองงาม (2539, หน้า 183) ได้กล่าวถึง วิชาศิลปศึกษาว่าเป็นวิชาที่ต้องฝึกปฏิบัติต้องใช้ทักษะ การที่นักเรียนได้แสดงออกและปฏิบัติงานหรือทำกิจกรรม มากทำให้เกิดทักษะมากยิ่งขึ้น โดยวิธีการส่งเสริม คือ

1.7.1 ควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ โดยนักเรียนได้แสดงออกตามความสามารถหรือความถนัด เป็นการให้เด็กได้รู้จักนำประสบการณ์เดมและประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้

1.7.2 เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เลือกกิจกรรมที่ตนเองสนใจเพียงหนึ่งหัวข้อ นักเรียนจะวางแผนและแก้ไขปัญหาในการทำงานด้วยตนเองและปฏิบัติงานอย่างมีความสุข

1.7.3 จัดกิจกรรมที่นักเรียนสามารถเลือกวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมและหาง่ายโดยคำนึงถึงท้องถิ่นและสภาพแวดล้อม ส่งเสริมให้รู้จักคุณค่าของสิ่งของ รู้จักระวังรักษาและรู้จักประหยัด

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

1.8 อารี สุทธิพันธ์ (2533, หน้า 107) กล่าวว่ากิจกรรมที่ส่งเสริมความถนัดทางศิลปะ ได้แก่

1.8.1 ความถนัดทางการสังเกต กิจกรรมที่ส่งเสริมความถนัดในด้านนี้คือ

1.8.1.1 การสังเกตเกี่ยวกับเส้นและรูปทรง

1.8.1.2 การสังเกตเกี่ยวกับความรู้สึกกลมกลืนกันของเส้นและความตัดกันของเส้น

1.8.1.3 การสังเกตเกี่ยวกับลักษณะสูงต่ำของรูปทรง

1.8.1.4 การสังเกตรูปทรงเฉพาะบางส่วนที่เด่น

1.8.2 ความถนัดทางการถ่ายทอด กิจกรรมที่ส่งเสริมความถนัดในด้านนี้คือ

1.8.2.1 การถ่ายทอดตามแสงเงาที่เห็น

1.8.2.2 การถ่ายทอดตามแสงเงาสลับกัน

1.8.2.3 การถ่ายทอดตามแสงเงาที่คิดขึ้น

1.8.2.4 การถ่ายทอดตามแสงเงาจากแหล่งกำเนิดเกินกว่า 1 แหล่ง

1.8.2.5 การถ่ายทอดเฉพาะรูป

1.8.2.6 การถ่ายทอดเฉพาะพื้น

1.8.2.7 การถ่ายทอดรูปร่างรูปทรงร่วม

1.8.2.8 การถ่ายทอดรูปทรงเปิด ปิด ผลักและดึง

1.8.3 ความถนัดทางการจำแนกแจกแจง กิจกรรมที่ส่งเสริมความถนัดด้านนี้ คือ

1.8.3.1 การถ่ายทอดจำแนกน้ำหนักอ่อนแก่

1.8.3.2 การถ่ายทอดตามทฤษฎีของความกลมกลืนจำแนกแสงเงา รูปพื้น

1.8.3.3 การถ่ายทอดตามคุณสมบัติของวัสดุผสม สื่อประสม

1.8.3.4 การถ่ายทอดตามจินตนาการ ความฝัน

1.8.4 ความถนัดทางบริเวณว่างและมิติสัมพันธ์ กิจกรรมที่ส่งเสริมในด้านนี้คือ

1.8.4.1 การถ่ายทอดให้แสดงความรู้สึกตื้นลึก ใกล้ไกล

1.8.4.2 การถ่ายทอดตามทิศทางที่สร้างสรรค์

1.8.4.3 การถ่ายทอดเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง

1.8.4.4 การถ่ายทอดโลกภายนอกตามที่มองเห็น

ทักษะจึงเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดจินตนาการ ซึ่งผู้ปฏิบัติจะต้องมีทัศนคติที่ถูกต้องและได้รับการฝึกฝนที่ถูกทางจึงจะสามารถพัฒนาความคิด ทักษะและจินตนาการให้เจริญควบคู่กันไปได้ (สุชาติ เถาทอง, 2539, หน้า 48) ปัจจุบันมีหลักฐานมากมายที่แสดงให้เห็นว่าการวาดภาพ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

เป็นกิจกรรมพื้นฐานของมนุษย์ รวมทั้งพัฒนาการด้านศิลปะขั้นแรกพบว่า เด็กจะสามารถวาดเส้นเป็นภาพขีดเขี่ยได้แม้จะไม่สามารถควบคุมมือได้ดีนักแต่เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาในขั้นต่อไป (มณินทร พลไชยวงศ์, 2539, หน้า 54) การพัฒนาทักษะการวาดภาพจึงต้องอาศัยประสบการณ์ในการใช้สายตาและมือที่สัมพันธ์กัน ในทุกระดับอายุการฝึกฝนการวาดภาพจึงควรศึกษาถึงวิธีการจัดประสบการณ์เพื่อเป็นแรงเสริมให้กับความถนัดนั้น ๆ การส่งเสริมความถนัดควรเป็นไปตามธรรมชาติโดยใช้ความสามารถทางด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน

2. การวาด

2.1 ความหมายและขอบข่ายของการวาดภาพ

ความสามารถพื้นฐานที่สำคัญทางด้านศิลปะได้แก่ ความสามารถด้านการวาดภาพ การวาดภาพมักกล่าวรวมไปกับการระบายสี (Painting Activity) ที่เรียกว่ากิจกรรมวาดภาพระบายสี เนื่องจากมีกระบวนการและขั้นตอนการผลิตรวมทั้งวัสดุที่ใช้ในการปฏิบัติงานคล้ายคลึงกัน ความหมายของการวาดภาพสามารถประมวลได้ ดังนี้

2.1.1 ราชบัณฑิตยสถาน ได้บัญญัติการวาดเส้นไว้ว่า

การวาดเส้น (Drawing) หมายถึง ภาพซึ่งวาดเป็นเส้น ซึ่งอาจมีความสมบูรณ์ในตัวเองหรืออาจเป็นเพียงเส้นร่างก็ได้ หรืออาจแต่งเติมด้วยสีเพื่อสร้างแสงเงาให้เด่นชัดยิ่งขึ้น การสร้างภาพด้วยวิธีนี้ให้ผลหลายลักษณะตามแต่เจตนาของศิลปินหรือจุดประสงค์ที่จะนำไปใช้ เช่น การวาดภาพด้วยดินสอ (Pencil Drawing) หรือถ่าน (Charcoal Drawing) ฯลฯ การวาดด้วยปากกามักจะให้ผลทางลายเส้นที่แข็งและชัด มากกว่าการวาดด้วยพู่กันหรือชอล์กซึ่งให้ผลลักษณะนุ่มนวล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2530, หน้า 58)

การวาดเส้นขอบ (Outline Drawing) หมายถึง การวาดเส้นที่เน้นเฉพาะเส้นรอบนอกของสิ่งต่าง ๆ ที่จะวาดเพียงอย่างเดียวเส้นที่จะวาดนั้นจะหนาเกือบเท่ากันหมด ไม่ทำเส้นหนักเบา ไม่แสดงแสงเงาและไม่แสดงรายละเอียดใด ๆ ภายในรูปทรงนั้น วิธีนี้ทำให้เกิดผลเป็นภาพสองมิติ แตกต่างกับการวาดเส้นแสดงทรง (Contour Drawing) ซึ่งได้ภาพดูเป็น 3 มิติ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2530, หน้า 133)

การวาดเส้นแสดงทรง (Contour Drawing) หมายถึง วิธีการวาดเส้นแบบหนึ่งตามวิธีการศึกษาวิธีการวาดเส้นของดิมอน นิโคลาอิเดส ในตำราชื่อ “The Natural Way to Draw” ซึ่งพิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2484 นิโคลาอิเดส ได้เสนอวิธีฝึกหัดวาดเส้นที่ข่อนข้างสัมฤทธิ์ผล โดยให้นักศึกษาจ้องมองไปที่เส้นรอบนอกของสิ่งที่เป็นแบบในขณะเดียวกันนั้นก็วาดเส้นไปตามสายตาให้ลากเส้นติดต่อกัน โดยไม่ยกดินสอและพยายามไม่มองกระดาษ นอกจากวาดเส้นรอบนอกแล้วอาจมีการวาดเส้นที่อยู่ภายในได้บ้าง แต่ไม่มีการแรเงา วิธีการวาดเส้นแสดงทรงคล้ายคลึงกับ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

วิธีการวาดเส้นขอบแต่มีความต่างที่การวาดเส้นขอบนั้นคล้ายคลึงกับการวาดแผนภาพ (Diagram) หรือภาพเงาทึบ (Silhouette) คือมีความแบนและเป็นสองมิติ ส่วนการวาดเส้นแสดงทรงจะแสดงลักษณะ 3 มิติคือ ความหนา ความกว้างและความยาวด้วยเส้นที่หนักเบา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2530, หน้า 44)

การเขียนท่าทาง (Gesture Drawing) สรุปได้จากหลักการวาดภาพของ อารี สุทธิพันธ์ (2528) ว่า การเขียนท่าทาง หมายถึงการเขียนอย่างรวดเร็ว ตามความรู้สึกและการตัดสินใจ ซึ่งเป็นการบันทึกความเคลื่อนไหว การเขียนท่าทางคล้ายกับการสร้างภาพสเกตซ์ (Sketch) แต่ไม่เหมือนกันทีเดียวเพราะการสเกตซ์ภาพเป็นการร่างหยาบ ๆ การเขียน ท่าทางมีความสมบูรณ์ในตัวเองเพราะก่อนลงมือเขียน จะต้องทำความเข้าใจกับตัวแบบอย่างละเอียด รูปเขียนแสดงท่าทางนั้นไม่มีรูปร่างของวัตถุแน่นอน มีแต่รูปร่างที่เปลี่ยนแปลงหรือกำลังเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น คือ ความเคลื่อนไหวของรูปร่างในบริเวณว่าง ดังนั้น รูปเขียนท่าทางจึงเป็นหน่วยพลังงานรูปทรงในบริเวณว่าง นอกจากนี้ผู้เขียนจะต้องพยายามแสดงความเข้าใจเกี่ยวกับอารมณ์ของตัวแบบ เช่น ความเหนื่อย ความเต็มใจ ดีใจ เป็นต้น ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของการเขียนท่าทางด้วย

2.1.2 สุชาติ เถาทอง (2536, หน้า 4) กล่าวว่า วาดเส้นเปรียบเสมือนการแสวงหาวัตถุดิบป้อนโรงงานสร้างสรรค์ และสรุปคำว่า "วาดเส้น" ไว้ว่าเป็นคำเรียกลักษณะการสร้างภาพด้วยวิธีวาดหรือเขียนด้วยเครื่องมือลงบนพื้นระนาบรองรับ ส่วนเครื่องมือและวิธีการถ่ายทอดจะไม่ถูกจำกัดให้แน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับความสามารถในการแสวงหาของศิลปินแต่ละคน

2.1.3 ชวลิต ดาบแก้ว และสุภาวดี เหมทานนท์ (2525, หน้า 136) กล่าวว่า การเขียนภาพระบายสี คือ การเขียน ขูด และระบาย ลงบนกระดาษ ผ้า ไม้ หรือวัสดุต่าง ๆ

2.1.4 อัศนีย์ ชูอรุณ (2542, หน้า 2) กล่าวว่า การวาดรูป คือ ศิลปะการถ่ายทอดสิ่ง 3 มิติ ที่มองเห็นลงบนระดาษ 2 มิติ

2.1.5 แมคฟี และเดค (Mc Fee & Degge, 1977, หน้า 21 อ้างถึงใน ระวิ โอภิธากร, 2534, หน้า 1) กล่าวว่า การแสดงออกด้วยวิธีปฏิบัติการวาดภาพนั้น ผู้แสดงออกจะต้องใช้การเรียนรู้เกี่ยวกับการรู้จักแยกแยะ แปลความหมายสิ่งที่สัมผัสด้วยตาว่าคืออะไร ใช้ทำอะไร อะไรจะต้องหลีกเลี่ยง อะไรเป็นสิ่งที่มีคุณค่า และสิ่งนั้นสามารถเปลี่ยนรูปลักษณ์ในที่ว่างได้อย่างไร รวมทั้งให้ข้อคิดสนับสนุนว่า การที่จะจำข้อมูลรูปธรรมให้ได้ดีนั้นควรจะใช้วิธีการวาดภาพ เพราะการวาดภาพที่ละเอียดจะช่วยทำให้จ้องมองเห็นรูปลักษณ์สิ่งนั้นกันหลาย ๆ ครั้ง เพื่อจะเก็บรายละเอียดจัดให้กลมกลืนเป็นสิ่งเดียวกัน

การวาดภาพจึงเป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมด้านความคิดความสามารถ รสนิยมทางศิลปะอย่างมีระบบ (ระวิ โอภิธากร, 2534, หน้า 35) ปรากฏเป็นรูปแบบของงานในลักษณะต่าง ๆ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

กันตามเทคนิค วัสดุอุปกรณ์ กระบวนการ วิธีการสร้างภาพ ฯลฯ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะมากมายทำการค้นคว้าทดลองเพื่อหาสิ่งใหม่ ๆ ในการสร้างสรรค์และพัฒนาเป็นหลักการและวิธีการวาดไว้อย่างหลากหลาย

2.2 วิธีการวาดภาพ

การวาดภาพมีเทคนิควิธีการหลากหลาย เริ่มมีการสร้างสรรค์และพัฒนามาตั้งแต่ในยุคอดีตสืบทอดและบันทึกไว้โดยศิลปินในแต่ละสมัย รวมถึงนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปศึกษาและมีวิธีการสอนเฉพาะด้านของผู้สอนแต่ละคน ดังต่อไปนี้

2.2.1 แจกทีเมีย (Jaxthimer, 1982, p. 40) กำหนดลำดับขั้นไว้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

2.2.1.1 ขั้นการวาดเส้นแสดงทรง และแบ่งสัดส่วนภายในรูปทรง หมายถึง ขั้นการเขียนเค้าโครงง่าย ๆ ด้วยเส้นรอบนอกและแสดงรายละเอียด ด้วยการแบ่งเนื้อที่เป็นสัดส่วนใหญ่-เล็ก ภายในรูปร่างเพื่อบอกความหมายของสิ่งที่วาด

2.2.1.2 ขั้นการวาดเงาแสดงทรง หมายถึง ขั้นการแทนค่าแสงเงาในโครงสร้างที่ร่างไว้ด้วยค่าน้ำหนัก เทาดำ เพื่อแสดงค่าความเป็นมิติ และความเป็นมวลของรูปทรง วิธีการปฏิบัติได้แก่วิธีแรเงา

2.2.1.3 ขั้นการเน้น หรือตกแต่งด้วยความเข้มของน้ำหนัก หมายถึง เป็นการดึงค่าน้ำหนักให้มีระยะมากขึ้นเพื่อเน้นให้รูปทรงดูเด่นชัด ละเอียดสวยงามใกล้เคียงความเป็นจริง เพื่อแสดงความรู้สึกทางด้านคุณค่าของความประสานกลมกลืน ความเป็นพื้นผิว จังหวะของช่องว่างช่องไฟได้ความสมดุลย์ยิ่งขึ้น

2.2.2 แคทเชน (Katchen, 1985 อ้างถึงใน ระวิ โอภิธากร, 2534, หน้า 35) กำหนดหลักการพื้นฐานในการวาดภาพไว้ว่า การวาดภาพ คือ การพิจารณาแบ่งที่ว่างโดยคำนึงถึงความสมดุลย์ จังหวะ สถานการณ์และความเคลื่อนไหว การจำกัดรูปร่างด้วยเส้นรอบรูปจะเป็นตัวแยกรูปจากที่ว่างของรูปเรียกว่า รูปและพื้นหลัง หรือการแบ่งที่ว่างก็คือการเริ่มใช้เส้นซึ่งเรียกว่า "การวาด" เส้นที่วาดจะมีลักษณะเฉพาะต่างกันไปตามทิศทาง น้ำหนัก ความเร็วและเครื่องมือที่ใช้ ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกต่างกันออกไป เช่น เส้นตรงจะดูแข็งแรง ตรง หนัก ในขณะที่เส้นโค้งให้ความรู้สึกอ่อนไหว ผ่อนคลาย หรือการเปลี่ยนทิศทางของเส้นโค้งจะให้ความรู้สึกเคลื่อนไหวช้า แตกต่างจากเส้นที่เปลี่ยนทิศทางเป็นมุมแหลม น้ำหนักของเส้นก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่บ่งบอกระยะใกล้ไกล หรือเส้นที่ลากอย่างรวดเร็วจะดูตรงไปตรงมากว่าเส้นที่ลากอย่างช้า ๆ เป็นต้น อารมณ์ที่เกิดจากเส้นต่าง ๆ จึงก่อให้เกิดความรู้สึกต่อภาพวาดโดยส่วนรวม นอกจากนี้ แคทเชน (Katchen, 1985, pp. 10-11 อ้างถึงใน ระวิ โอภิธากร, 2534, หน้า 35) ได้แบ่งประเภทของเส้นแบบง่าย ๆ ไว้ดังนี้

2.2.2.1 Gesture Line คือ เส้นจาง ๆ ที่วาดอย่างรวดเร็วสำหรับเป็นพื้นฐานของการวาด

2.2.2.2 Contour Line คือ เส้นที่วาดต่อเนื่องกัน แสดงให้เห็นตัวรูปร่างของคนหรือวัตถุอย่างชัดเจนและจะบอกถึงการเคลื่อนไหวของภาพด้วย

2.2.2.3 Blind Contour Line คือ เส้นที่เกิดจากการเริ่มลากจากจุดหนึ่งของภาพ แล้วเคลื่อนสายตาไปตามเส้นอย่างต่อเนื่องที่แสดงลักษณะภายในของภาพด้วยความเร็วคงที่และในทิศทางเดียวกันกับสายตา

2.2.2.4 Broken Contour Line คือ การลากเส้นที่ไม่ต่อกันเป็นการบอกเล่าถึงส่วนสำคัญที่น้อยกว่า

2.2.2.5 Calligraphic Line คือ เส้นที่ลากอย่างบรรจง สวยงาม สง่า และมีจังหวะ

2.2.2.6 Hatched Line คือ เส้นที่ลากซ้ำ ๆ เน้น ย้ำ

2.2.2.7 Crosshatched Line คือ เส้นที่ลากซ้ำ ๆ ในแนวตัดกันไม่ว่าตรงหรือโค้งใช้นำสายตา

2.2.2.8 Losehatched Line คือ เส้นที่วาดอย่างหวัด ๆ แสดงคุณค่าน้ำหนักอ่อน-แก่ เส้นดังกล่าวมีลักษณะเฉพาะตามเทคนิควิธีการ จินตนาการ ความคิด อารมณ์และเครื่องมือที่ใช้วาด เช่น ดินสอ ปากกา พู่กัน แปรง สีเทียน กิ่งไม้ น้ำหมึก หรือทุกอย่างที่ใช้วาดเส้นได้ เพื่อให้รูปแบบแปลกใหม่ได้ความรู้สึกแตกต่าง ปัจจัยที่ส่งผลให้ผู้เรียนมีการพัฒนาทักษะด้านการวาดภาพไม่ได้ขึ้นอยู่การใช้เส้นเพียงอย่างเดียว วัสดุอุปกรณ์ก็เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยเพิ่มความสามารถในการทำงาน ทั้งนี้ควรได้ทดลองใช้หลาย ๆ ประเภท เพื่อจะได้เรียนรู้ถึงความแตกต่าง สามารถเลือกใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการวาดภาพ

วัสดุอุปกรณ์ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการวาดภาพ วัสดุที่ไม่เคยนำมาใช้อาจส่งผลให้เกิดความไม่มั่นใจ เกิดความไม่เหมาะสมกลมกลืนกันในภาพ หรือมีปัญหาในการใช้งานเกิดขึ้น การเรียนรู้ในการวาดภาพจึงควบคู่ไปกับการเรียนรู้เกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์และการดูแลรักษาไปพร้อม ๆ กัน วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการวาดภาพมีดังนี้ (ระวิ โอภิธากร, 2534, หน้า 36)

2.3.1 เครื่องมือในการวาด หมายถึง เครื่องมือที่ใช้ในการขีดเขียนให้เป็นลายเส้น เช่น ดินสอดำ ปากกา แปรง ปากกาสักหลาด ฟองน้ำ ยางลบ กิ่งไม้ แท่งถ่าน เป็นต้น

2.3.2 ที่รองรับการขีดเขียน หมายถึง แผ่นระนาบที่นิยมใช้สำหรับการวาดเส้นโดยเฉพาะ เช่น กระดาษวาดเขียน กระดาษสีน้ำ กระดาษอ่อน กระดาษสีชอล์ก เป็นต้น

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

2.3.3 อุปกรณ์ในการรองเขียน หมายถึง แผ่นระนาบที่ใช้สำหรับรองรับกระดาษ ตรึงกระดาษให้มั่นคงไม่ให้ขยับเขยื้อน เช่น กระดานรองเขียนขนาด 45×60 ซ.ม. หรือแผ่นสำหรับรองเขียนอื่น ๆ เป็นต้น

2.3.4 อุปกรณ์ประกอบการเขียน หมายถึง อุปกรณ์ที่ใช้ช่วยประกอบในการวางแผ่นระนาบยึดกระดาษกับแผ่นระนาบ เช่น ขาหยั่ง กระดาษกาว มีด ที่หนีบกระดาษ เป็นต้น

2.3.5 วัสดุที่ช่วยในการแก้ไข หมายถึง วัสดุที่ช่วยในการลบออกเมื่อทำผิดหรือไม่ตรงกับความต้องการ เช่น ยางลบดินสอ น้ำยาลบหมึก เป็นต้น

การเรียนรู้การวาดไปพร้อมกับการเรียนรู้วัสดุอุปกรณ์เป็นการเพิ่มทักษะในตัวผู้เรียน การพัฒนาทางด้านทักษะ เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเฉพาะบุคคลต้องจัดให้เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอน ใช้การเรียนรู้เกี่ยวกับการเห็นซึ่งเป็นความรู้แบบเฉพาะของทัศนศิลป์ (Visual Arts) ที่ผ่านการเห็นกับการสื่อความหมาย (Visual and Its Communications) แสดงให้เห็นตัวความรู้โดยตรงแทนการสื่อสารด้วยภาษาหนังสือ การปูพื้นฐานด้านการวาดภาพจึงเริ่มจากการปรับทางการเห็นและสร้างประสบการณ์ทางการเห็น (Visual Experience) ให้กับผู้เรียนอย่างมีขั้นตอนสามารถวัดและประเมินผลได้อย่างชัดเจน

3. พัฒนาการเกี่ยวกับทักษะการวาดภาพของเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

3.1 โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1987, p. 187) กล่าวถึง พัฒนาการของเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ว่าอยู่ในขั้นเหมือนจริง (The Drawing Realism) จะมีอายุ 9 -- 11 ปี เริ่มเขียนภาพได้คล้ายของจริง เริ่มมีการออกแบบ การใช้สีในการวาดภาพจะเป็นไปตามความรู้สึกนึกคิดของตนเอง

3.2 วิรัตน์ พิชญไพบูลย์ (2531, หน้า 24) กล่าวถึงพัฒนาการทางศิลปะของเด็กวัยนี้ไว้ ดังนี้

3.2.1 การแสดงออกถึงความสนใจในสิ่งแวดล้อมมากขึ้นและนำความประทับใจนั้นมาสร้างสรรค์งานศิลปะ

3.2.2 เลือกเรื่องราวที่มีความสัมพันธ์กับความสนใจของสังคมและชุมชน

3.2.3 สนใจในการทดลอง การเขียนพื้นผิว การแรเงาเป็นสามมิติ

3.2.4 สนใจการเขียนภาพภูมิประเทศ อาคาร ถนน รั้ว รถ โดยแสดงระยะใกล้ไกลด้วยการใช้เส้นตามหลักวิชา

3.2.5 การเขียนต้องการแสดงความเหมือนจริงมากยิ่งขึ้น

3.3 เลิศ อานันทนะ (2518 อ้างถึงใน อรอนงค์ ฤทธิ์ฤาชัย, 2539, หน้า 41) กล่าวถึงพัฒนาการทางศิลปะของเด็กในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ว่าการแสดงออกทางศิลปะของเด็กวัยนี้จะเริ่มหยุดชะงักลงบ้างเล็กน้อยสาเหตุเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของวัยที่เริ่มเข้าสู่ระยะก่อนวัยรุ่น

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

มีความแตกต่างระหว่าง เพศ วุฒิภาวะและสภาพสิ่งแวดล้อม ฯลฯ หลังจากที่ได้ครุ่นคิดคำนึงอยู่ชั่วขณะหนึ่ง เด็กเริ่มหันเหทัศนคติเข้าสู่แบบอย่างที่เหมือนจริง (Realistic) ระยะนี้เด็กมักจะสนใจสิ่งประดิษฐ์ที่เป็น 3 มิติ สามารถจับต้องทำการค้นคว้าและทดลองพิสูจน์ได้ เด็กระดับประถมศึกษาปีที่ 5 จึงเริ่มสนใจการสร้างสรรค์ผลงานที่อาศัยแบบอย่างให้ดูชอบค้นหาความจริงในสิ่งที่ยังไม่รู้ มีความสนใจงานทางช่าง (Crafts) มากขึ้น

3.4 เบอร์ตัน (Burton, 1981, p. 2561-B อ้างถึงใน มณินทร พลไชยวงศ์, 2539, หน้า 122) ทำการวิจัยโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้เส้น ลักษณะการแรเงา ซึ่งกลุ่มตัวอย่างคือเด็กอายุ 8-15 ปี โดยให้เด็กวาดภาพจากความทรงจำและวาดจากการสังเกตุซึ่งผู้วิจัยจะสัมภาษณ์เด็กเกี่ยวกับการใช้เส้นและความหมายของเส้น ผลการวิจัยพบว่า

3.4.1 เด็กวาดภาพจากความทรงจำจะใช้เส้นและการใช้พื้นที่ว่างได้ไม่ดีเหมือนกับการวาดภาพจากการสังเกต

3.4.2 การวาดภาพจากความทรงจำและการวาดภาพจากการสังเกต สามารถแสดงลักษณะ 3 มิติได้เหมือนกันโดยเฉพาะด้านความหนาหรือความลึก

3.4.3 การวาดภาพคนที่มีรูปแบบคล้ายคลึงกันแต่การแสดงลักษณะ 3 มิติ และแสงเงา เด็กโตจะวาดภาพได้ดีกว่า

3.4.4 แนวคิดในการใช้เส้น พื้นที่ว่าง สัดส่วน จะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของเด็ก

3.5 อรอนงค์ ฤทธิ์ฤาชัย (2539, หน้า 48 อ้างอิงจาก สมัคร ผลจำรูญ, 2522) กล่าวไว้ว่า เด็กในช่วงอายุ 9-12 ปี อยู่ในขั้นรวมกลุ่ม (The Gang age) มีพัฒนาการทางด้านศิลปะ ดังนี้

3.5.1 เริ่มมีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ เด็กชายและเด็กหญิงเป็นปฏิปักษ์กัน เริ่มเป็นอิสระจากการปกครองของผู้ใหญ่

3.5.2 การแสดงออกทางศิลปะจะเปลี่ยนจากการวาดวัตถุต่าง ๆ มาเป็นการวาดที่มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์

3.5.3 เริ่มวาดภาพจากของจริง

3.5.4 การวาดรูปร่างคนเริ่มเหมือนจริงมากขึ้นแต่ยังไม่วาดภาพตามที่มองเห็นรูปคน

3.5.5 เริ่มแสดงความแตกต่างระหว่างเพศโดยมีผู้ชายสวมกางเกงและผู้หญิงสวมกระโปรง เครื่องแต่งกายจะมีรอยยับ รอยย่น หรือลวดลายตามริมและขอบ ภาพคนมีลักษณะแข็งกระด้างไม่แสดงอาการเคลื่อนไหวเพราะเด็กไม่รู้จักสังเกตรายละเอียด

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

3.5.6 มีการเปลี่ยนแปลงจากเส้นฐานมาเป็นเส้นพื้นราบที่แสดงถึงการใช้ช่องไฟที่เหมือนจริงมากขึ้น เด็กจะเปลี่ยนแปลงการวาดภาพโดยมีต้นไม้ขึ้นมาจากพื้นดิน ท้องฟ้าแผ่ลงมาถึงข้างล่าง แต่ยังไม่มีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความลึกและวาดต้นไม้ให้ปกคลุมขึ้นไปบนท้องฟ้า แสดงให้เห็นว่าเด็กเริ่มเข้าใจความเหลื่อมล้ำกันของวัตถุและจะพัฒนาไปสู่การวาดภาพ 3 มิติ

3.5.7 การใช้ช่องไฟ พบว่ายังคงยึดตนเองเป็นศูนย์กลางของสิ่งต่าง ๆ ยังไม่มีการใช้เส้นระดับและการวัดระยะวัตถุต่าง ๆ ยังไม่สัมพันธ์กัน

3.5.8 เริ่มใช้สีสัมพันธ์กับสีของวัตถุมากขึ้นแต่ยังไม่มีความพร้อมเกี่ยวกับการใช้สี

จากงานวิจัยข้างต้นสรุปได้ว่า เด็กวัยนี้สามารถแสดงออกตามการรับรู้ของตนเองได้ดีกว่าการคิดคำนึงโดยไม่มีแบบ ดังนั้นจำเป็นต้องมีต้นแบบที่จะใช้ในการสังเกตพิจารณาควบคู่ไปกับการให้ความรู้เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ทางศิลปะ

3.6 อารี สุทธิพันธ์ (2528, หน้า 44) กล่าวว่า ความรู้พื้นฐานในการวาดภาพจะเป็นแรงจูงใจในด้านการรู้จักค่าของความงามและกล่าวสนับสนุนความสามารถทางการวาดภาพว่าช่วยให้มีความรู้ในเชิงวิเคราะห์ค่าความงามของรูปร่าง รูปทรง ที่ว่าง พื้นผิวซึ่งเป็นข้อมูลและเครื่องมือที่จะตัดสินว่าผลงานทัศนศิลป์ชิ้นใดให้คุณค่าด้านดี อะไรคือสิ่งที่ควรเสพและแก้ไข ดังนั้น วิธีการให้ความรู้ จึงควรอาศัยการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กรวมทั้งแนวการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสม

3.7 ประภัสสร นิยมธรรม (2522 อ้างถึงใน พรพิมล ศิริวัฒน์, 2538, หน้า 36) กล่าวถึงพัฒนาการทางศิลปะเกี่ยวกับลักษณะการจัดวางตำแหน่งของภาพที่เด็กชอบวาดมีอยู่ 17 แบบ ดังนี้

3.7.1 วาดเต็มไปหมดทั้งหน้ากระดาษ

3.7.2 เริ่มจากจุดศูนย์กลางบางทีก็เล็ก บางทีก็ใหญ่ แต่อยู่ตรงกลางกระดาษ

3.7.3 วาดเต็มกระดาษ แต่เว้นช่องว่างบริเวณขอบกระดาษไว้เป็นกรอบ

3.7.4 วาดอยู่ในแนวเส้นตั้ง โดยใช้กระดาษเพียงครึ่งเดียว

3.7.5 วาดอยู่ในแนวเส้นนอน โดยใช้กระดาษเพียงครึ่งเดียว

3.7.6 วาดภาพทั้งสองข้างนอกกระดาษอย่างมีความสมดุลย์ข

3.7.7 วาดภาพอยู่ในเส้นทะแยงมุม ลักษณะการวาดจะอยู่ในกรอบรูปสามเหลี่ยม

3.7.8 วาดภาพอยู่ในลักษณะเส้นทะแยงมุม แต่เส้นจะล้นออกมาทางอีกครึ่งหนึ่งของเส้นทะแยงมุม

3.7.9 วาดภาพอยู่ในแกนกลางของเส้นทะแยงมุม และกระจายไปอย่างราบเรียบสม่ำเสมอ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

3.7.10 ภาพที่วาดออกมาจะปรากฏสองในสามส่วนของกระดาษจะเห็นเส้นที่เขียนแยกจากกันอย่างชัดเจน

3.7.11 ภาพจะอยู่ในกระดาษเพียงหนึ่งส่วนสี่ โดยอยู่มุมใดมุมหนึ่งของกระดาษ

3.7.12 ภาพจะแผ่กระจายมุมหนึ่งเป็นรูปพัด อีกมุมหนึ่งว่างเปล่า

3.7.13 ภาพจะอยู่ในแนวโค้งโดยใช้มุมสามด้านของกระดาษ

3.7.14 ภาพจะอยู่ในแนวโค้งโดยใช้มุมสามด้านของกระดาษ

3.7.15 ภาพจะปรากฏในรูปปิรามิด โดยเริ่มจากมุมสองมุม อีกสองมุมว่างเปล่า

3.7.16 ภาพจะพาดในลักษณะเป็นแถบแนวนอนหรือแนวตั้ง

3.7.17 ภาพจะแผ่กระจายเป็นรูปพัด โดยเริ่มจากตอนล่างของกระดาษ

4. การพัฒนาแบบทดสอบวัดทักษะศิลปะ ด้านการวาดภาพ

4.1 วิรัตน์ พิชญไพบูลย์ (2520, หน้า 86) กล่าวถึงแนวทางในการสร้างเกณฑ์ของข้อสอบแบบสัมฤทธิ์ผลและข้อสอบวัดความถนัดพิเศษในวิชาศิลปศึกษาตามหลักสูตร ม.ศ. 4-5 ดังนี้

4.1.1 วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมสำหรับการสอบภาคทฤษฎีทางศิลปะ

4.1.1.1 ในด้านความรู้

4.1.1.1.1 ความรู้เกี่ยวกับศัพท์เฉพาะทางศิลปะ

4.1.1.1.2 ความรู้เกี่ยวกับประวัติทั่วไปทางศิลปะ

4.1.1.1.3 ความรู้เกี่ยวกับวัสดุและกระบวนการ

4.1.1.2 ในด้านความเข้าใจ

4.1.1.2.1 ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างทางศิลปะ

4.1.1.2.2 ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการ กฎและการสร้างสรรค์งานศิลปะ

4.1.1.2.3 ความสามารถในการประเมินผลของงานศิลปะ

4.1.1.2.4 ความสามารถในการให้เหตุผลพิจารณา

4.1.1.3 ในด้านความคิดและการออกแบบ

4.1.1.3.1 ความสามารถในการแก้ปัญหาในการออกแบบ

4.1.1.3.2 ความสามารถในการสร้างและแสดงความสมเหตุสมผลของการออกแบบ

4.1.1.4 ในด้านการนำไปใช้

4.1.1.4.1 ความสามารถในการเปรียบเทียบงานศิลปะ

4.1.1.4.2 ความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการสร้างสรรค์หรือออกแบบ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

4.1.1.5 ในด้านนิยมในความงาม

4.1.1.5.1 ความนิยมที่เกิดจากความรู้สึกภายใน

4.1.1.5.2 ความนิยมที่อาศัยประสบการณ์และการปฏิบัติ

4.1.2 วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมสำหรับความถนัดพิเศษทางศิลปกรรม

4.1.2.1 ด้านทักษะในงานศิลปะ การตรวจให้คะแนนเน้นทักษะในการเขียนได้ถูกต้อง งดงามและเรียบร้อย

4.1.2.1.1 ความสามารถในการให้สี แสงและเงา

4.1.2.1.2 ความสามารถในการเขียนภาพด้วยวิธีต่าง ๆ

4.1.2.1.3 ความสามารถในการใช้วัสดุและเครื่องมือ

4.1.2.1.4 ความสามารถในการทำงานศิลปะได้เรียบร้อยเหมือนแบบ

4.1.2.2 ด้านความคิดและการออกแบบการตรวจคะแนนเน้นการออกแบบการใช้จินตนาการต่อเติมและการจัดภาพในการตกแต่ง

4.1.2.2.1 ความสามารถในการใช้หลักทางศิลปะ

4.1.2.2.2 ความสามารถในการสร้างและแสดงความสมเหตุสมผล

4.1.2.2.3 ความสามารถในการสร้างและค้นพบความสัมพันธ์ในการออกแบบ

4.1.2.3 ด้านการนำไปใช้ การตรวจให้คะแนนเน้นการแก้ปัญหาและการนำไปใช้ได้สมเหตุสมผล

4.1.2.3.1 ความสามารถในการแก้ปัญหาการใช้ทั่วไป

4.1.2.3.2 ความสามารถในการมองเห็นแบบลักษณะโครงสร้างทาง

4.1.2.3.3 ศิลปะที่ความงามเหมาะสมและการใช้สอย

4.1.2.4 ด้านความนิยมในความงาม การตรวจให้คะแนน เน้นการให้คะแนนความสามารถในการพิจารณา ประเมินผล การเลือกได้ถูกต้อง เหมาะสม รวดเร็ว

4.1.2.4.1 ความนิยมที่เกิดจากความรู้สึกภายใน

4.1.2.4.2 ความนิยมที่อาศัยประสบการณ์และการปฏิบัติ

4.1.2.5 ด้านความแม่นยำ การตรวจให้คะแนน เน้นการให้คะแนนอยู่ที่การเขียนมีสัดส่วน ขนาด ช่วงจังหวะที่ถูกต้อง แน่นอน รวดเร็วและได้ภาพจำนวนมาก

4.1.2.5.1 ความสามารถในการทำงานได้ถูกต้องรวดเร็ว

4.1.2.5.2 ความสามารถในการเข้าใจในสัดส่วน ขนาด สี และรายละเอียดของศิลปะได้แน่นอนถูกต้องรวดเร็ว

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

4.1.2.6 ด้านการเสนองานศิลปะ การตรวจให้คะแนนเน้นการให้คะแนนอยู่ที่การเขียนการจัดองค์ประกอบและการเขียนคำบรรยายประกอบสั้น ๆ ได้เหมาะสมน่าเลื่อมใส

4.1.2.6.1 ความสามารถในการสร้างงานศิลปะได้ถูกต้องงดงามและเข้าใจง่ายตามที่ประสงค์หรือคำสั่ง

4.1.2.6.2 ความสามารถในการอธิบายหรือเขียนคำบรรยายให้ผู้อื่นเข้าใจได้

4.2 เกณฑ์การประเมินผลของ มิเชล (Michael, 1983, p. 39 อ้างถึงใน ระวิ โอภิธากร, 2534, หน้า 50) มีลักษณะเป็นการพิจารณาคุณลักษณะสำหรับสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

4.2.1 การสื่อสารข้อคิดเห็น การแสดงออก (Communication/Expression) มีส่วนประกอบย่อยที่ใช้เป็นแนวทางในการพิจารณา ดังนี้

4.2.1.1 การแสดงความสามารถด้านความคิดเห็นที่มีต่องานศิลปะ

4.2.1.2 การแสดงความรู้สึกทางอารมณ์ได้อย่างเด่นชัดในงานศิลปะ

4.2.1.3 แสดงออกถึงความเข้าใจในเนื้อหา ทฤษฎีของงานศิลปะ

4.2.1.4 การแสดงความคิดเห็นด้านวัตถุประสงค์ของการแสดงออกทางศิลปะ

4.2.1.5 การแสดงออกที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว

4.2.1.6 สามารถแสดงความคิดเห็นจากสื่อความหมายของศิลปะแขนงต่าง ๆ ได้

4.2.2 ความเชื่อมั่น ความมั่นใจในตนเอง (Confidence/Self-Esteem) มีส่วนประกอบย่อยที่ใช้เป็นแนวทางในการพิจารณา ดังนี้

4.2.2.1 ความมั่นใจในความสามารถของตนเองด้านความคิด ความรู้สึกและ

4.2.2.2 ความเข้าใจในการสื่อความหมายจากงานศิลปะ

4.2.2.3 ความมั่นใจในการใช้สื่อของศิลปะเพื่อการประยุกต์ มีความพึงพอใจภาคภูมิใจในงานของตน

4.2.2.4 ยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดร่วมกับผู้อื่น

4.2.2.5 สร้างความพอใจ ความภาคภูมิใจในงานของตน

4.2.2.6 การเน้นจุดเด่น การปรับปรุงจุดด้อยของตนเอง

4.2.2.7 ความสามารถในการตัดสินใจ

4.2.2.8 การเป็นผู้นำในการแสดงออกทางศิลปะ ความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าทางสุนทรียภาพกับชีวิตของตน

4.2.3 การพัฒนาด้านการรับรู้ (Perceptual Development) มีส่วนประกอบย่อยที่ใช้เป็นแนวทางในการพิจารณา ดังนี้

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

4.2.3.1 พัฒนาการการรับรู้ส่วนประกอบพื้นฐานศิลปะ ด้วยจักษุสัมผัส

4.2.3.2 พัฒนาการการรับรู้ส่วนประกอบพื้นฐานศิลปะ ด้วยโสตสัมผัส ฯลฯ

4.2.3.3 มีความเข้าใจถึงคุณค่าการมองแบบจักษุสัมผัส โสตสัมผัส ฯลฯ ที่ต่างกัน

4.2.3.4 มีความรู้สึกถึงคุณค่าของรูปร่าง สี เส้น น้ำหนัก องค์ประกอบของศิลปะ

4.2.4 องค์ประกอบทางสุนทรียศาสตร์และความสม่ำเสมอ (Aesthetic Organization and Consistency) มีส่วนประกอบย่อยที่ใช้เป็นแนวทางในการพิจารณา ดังนี้

4.2.4.1 มีความเข้าใจสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความคิดและวัตถุดิบเพื่อการแสดงออก

4.2.4.2 มีระบบประสานในการจัดองค์ประกอบศิลปะ

4.2.4.3 มีความเข้าใจในคุณค่าของความคิด

4.2.4.4 มีความรู้ความเข้าใจในหลักการจัดภาพเป็นความสมดุลย์จังหวะ ความแตกต่าง ความประสานกลมกลืน ความขัดแย้ง เป็นต้น

4.2.4.5 มีความสามารถจัดภาพให้มีเอกภาพ

4.2.4.6 มีเจตคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม

4.2.4.7 มีความสามารถแก้ไขปัญหาด้านสุนทรียภาพ

4.2.4.8 มีทัศนคติที่ดีต่อสุนทรียภาพในรูปแบบต่าง ๆ

4.2.5 ความรู้ทางด้านศิลปะ (Knowledge of the Field of Art) มีส่วนประกอบย่อยที่ใช้เป็นแนวทางในการพิจารณา ดังนี้

4.2.5.1 ความรู้ความเข้าใจในเชิงปฏิบัติการใช้เครื่องมือ

4.2.5.2 มีจิตนาการในการใช้เครื่องมือ

4.2.5.3 มีความรู้มีความเข้าใจในการวิเคราะห์รูปแบบ โครงสร้างของงานศิลปะ

4.2.5.4 มีความรู้มีความเข้าใจในการประเมินค่า การทำงานจากสื่อต่าง ๆ และการแสดงความคิดเห็นจากงานศิลปะทั้งในอดีตและปัจจุบัน

4.2.5.5 มีความรู้มีความเข้าใจในรูปแบบงานศิลปะแบบอย่างต่าง ๆ

4.2.6 ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Creativity) มีส่วนประกอบย่อยที่ใช้เป็นแนวทางในการพิจารณา คุณสมบัติในการสร้างสรรค์มีดังนี้

4.2.6.1 มีความรู้สึกตระหนักถึงปัญหาการทำงานศิลปะ

4.2.6.2 มีความคิดเฉพาะเป็นของตนเอง

4.2.6.3 แสดงถึงความมีอิสระในการสร้างสรรค์

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

4.2.6.4 การอธิบายความคิด ความรู้สึกของตนเอง

4.2.6.5 นำเส้น รูปทรง สี แบบ วัตถุดิบต่าง ๆ มาสร้างเป็นสิ่งใหม่ แปลกอย่างน่าทึ่ง

4.2.6.6 รู้จักสำรวจหาแนวทางในการแก้ไข ปรับปรุงผลงาน

4.2.6.7 การพัฒนาคุณลักษณะพิเศษของตนเอง

4.2.6.8 มีทักษะในการคิด

4.2.6.9 มีวิธีปรับปรุงผลงานด้วยวิธีการใหม่ ๆ

4.2.6.10 ความสามารถวิเคราะห์งานศิลปะจากส่วนรวมไปสู่ส่วนย่อยความสามารถในการจัดองค์ประกอบ

4.2.7 ทักษะความชำนาญ (Skill/Craftsmanship) มีส่วนประกอบย่อยที่ใช้เป็นแนวทางในการพิจารณา ดังนี้

4.2.7.1 การพัฒนาการใช้มือ

4.2.7.2 การควบคุมการทำงาน

4.2.7.3 ทักษะในการใช้เส้น รูปทรง สี ในการสร้างสรรค์

4.2.7.4 ทักษะในการใช้เครื่องมือ รักษาเครื่องมือ

4.2.8 ความเพลิดเพลิน ความพอใจ

4.2.8.1 ความพึงพอใจในการทำงาน

4.2.8.2 การหาโอกาสในการทำงาน

4.2.8.3 การกระตุ้นผู้อื่นเข้าร่วมประสบการณ์ทำงานด้วย

4.2.8.4 ความพึงพอใจในผลงาน และประสบการณ์

4.2.8.5 ความต้องการในการอธิบายงาน

4.2.8.6 การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศิลปะ

4.2.8.7 การได้รับประสบการณ์นอกห้องเรียน เช่น สะสมหนังสือเกี่ยวกับศิลปะ การเลียนแบบผลงานศิลปะ การฟังรายการเกี่ยวกับศิลปะ

คุณลักษณะข้างต้นใช้เป็นกรอบในการประเมินความสามารถขั้นพื้นฐาน ด้านความคิด ความรู้สึกและการรวบรวมประสบการณ์ของบุคคล เพื่อทำนายถึงความสามารถเฉพาะบุคคลขั้นต่อไป

5. การประเมินผลทักษะการวาดภาพ

5.1 หลักการประเมินผล (Mc Fee & Degge, 1977, p. 326 อ้างถึงใน ระวิ โอภิธากร, 2534, หน้า 1) เป็นการวัดความเปลี่ยนแปลงในด้านความพร้อมของนักเรียนจากประสบการณ์ที่พบ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

เกี่ยวกับ รูปร่าง รูปทรง ขนาด สี สัญลักษณ์ ที่ว่าง เครื่องหมาย ความรู้สึกในคุณค่า ทัศนคติ และความเชื่อ เพื่อจะไปปรับปรุงการสอนให้เหมาะสมกับความพร้อมใหม่ ๆ เกณฑ์การประเมินผลมาจากหลักการในการเตรียมความพร้อม ประกอบด้วย

5.1.1 การพัฒนาการ ด้านการเรียน ความจำ การสื่อสารความคิดและการประสานสัมพันธ์เป็นพัฒนาการการใช้ทักษะมือ ความรู้สึกสัมผัสในการวิเคราะห์จำแนก

5.1.2 รูปแบบความรู้ ด้านความรู้ในรูปแบบ เค้าโครงหรือรายละเอียดจากส่วนย่อยบางส่วนที่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการตอบสอง

5.1.3 ประสบการณ์ทางวัฒนธรรม ด้านความคิดรวบยอดของศิลปะพื้นฐาน ความหลากหลาย ด้านสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมและทัศนศิลป์

5.1.4 การจัดพื้นที่ว่าง ด้านการสร้างความเกี่ยวเนื่องที่ผู้ประกอบต้องการให้รู้สึกในที่ว่างหรือความรู้สึกภายในที่แตกต่างไปจากที่กำหนด

5.1.5 พัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ ด้านการกระตุ้นการตอบสนอง การเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ การเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งใหม่

5.1.6 ความพร้อมด้านศิลปะ ด้านการสังเกตต่าง ๆ ในแสงและเงา ที่ว่าง ความรู้จากที่ผู้อื่นวาดภาพ จากการเรียนทฤษฎีที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ ผลรวมของการตอบสนองความรู้สึกสิ่งต่าง ๆ

5.1.7 การตอบสนองในงานศิลปะ ด้านความหมายของอารมณ์ เทคนิค กระบวนการทำงานศิลปะ

5.2 ตัวประกอบของหลักการประเมินผล (ระวิ โอภิธากร, 2534, หน้า 54) สรุปไว้ดังนี้

5.2.1 ความสามารถในการสื่อสารจากความคิด ความรู้สึก ความไวต่อการรับรู้คุณลักษณะของสิ่งต่าง ๆ

5.2.2 การมีความรู้ทางสุนทรียภาพ ประสบการณ์ การสัมผัสในเชิงปฏิบัติ

5.2.3 ผลงานศิลปะในอดีตและความมั่งคั่งทางวัฒนธรรม

5.2.4 ความสามารถด้านทักษะความชำนาญในการควบคุมเครื่องมือและกระบวนการ

5.2.5 ความเชื่อมั่น การตัดสินใจ การแสดงออกเชิงสร้างสรรค์

5.2.6 มีความพึงพอใจจากการกระตุ้นให้ตอบสนอง

6. การเรียนรู้ทักษะ

6.1 การเรียนรู้ทักษะ (ไพบูลย์ เทวรักษ์, 2540, หน้า 46) หมายถึง การเรียนรู้ที่เกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประสาทสัมผัสกับอวัยวะมอเตอร์ จนมีลักษณะถูกต้อง

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

คล่องแคล่วว่องไว ลักษณะของทักษะในการทำงาน (Characteristic of Skilled Performance) มี 4 ลักษณะ คือ

6.1.1 ความแม่นยำ (Accuracy)

6.1.2 ความสัมพันธ์กลมกลืน (Coordination)

6.1.3 ความรวดเร็ว (Speed)

การใช้สิ่งบอกแนะ (use of cues)

6.2 องค์ประกอบที่ทำให้เกิดทักษะในการทำงาน (The Acquistion of Skill of Performance) มีตัวแปร (Variables) สองประการ ดังนี้

6.2.1 การจัดสภาพการเรียนการสอน (Task Variables)

6.2.2 คุณสมบัติของตัวผู้เรียนเอง (Individual Variables) ถ้าผู้เรียนมีความพร้อมและสภาพการจัดการเรียนการสอนเหมาะสม การเรียนรู้อย่างมีทักษะหรือทักษะในการทำงานก็จะมีมากขึ้น

6.3 สภาวะที่จะส่งเสริมให้เกิดทักษะในการทำงานมีอยู่ 4 ประการ ดังนี้

6.3.1 การสาธิต (Demonstration) จะช่วยให้เด็กเข้าใจสภาพการณ์ (Situation) และเกิดคอนเซปท์ง่ายขึ้น รวมทั้งการแนะแนว (Guidance) ก็จะช่วยให้เกิดทักษะง่ายขึ้นเช่นกัน

6.3.2 การรู้ผลลัพธ์ (Knowledge of Results) มี 2 แบบ คือ

6.3.2.1 รู้ทันทีที่ตนทำผิดพลาด

6.3.2.2 รู้เมื่อคนอื่นบอก

6.3.3 การเสริมแรง (Reinforcement)

6.3.4 การฝึกฝน (Practice) มี 2 แบบ คือ

6.3.4.1 Massed Practice เป็นการฝึกที่กระทำติดต่อกันไปไม่หยุดพักในระหว่างฝึก

6.3.4.2 Spaced Practice เป็นการฝึกที่มีเวลาพักในระหว่างที่กระทำการฝึกหัดอยู่เป็นครั้งคราว

7. จุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่เน้นการพัฒนาทักษะ

อุทุมพร ทองอุไทย (2531, หน้า 18) กล่าวว่า ปริเขต (Domain) ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้คือ พลังทักษะปริเขต (Psychomotor Domain) ซึ่งมี 7 ขั้น คือ

7.1 การรับรู้ (Perception)

ขั้นต้นของการเริ่มกิจกรรมใดก็ตามมักเกี่ยวข้องกับการรับรู้ แบ่งเป็น 3 อย่าง คือ

7.1.1 การเร้าความรู้สึก (Sensory Stimulation) เป็นการกระตุ้นต่อโสตประสาทความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง คือ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

7.1.1.1 ทางหู การได้ยิน

7.1.1.2 ทางตา การเห็นภาพ หรือ เกิดภาพในสมอง

7.1.1.3 ทางมือ จากการสัมผัส

7.1.1.4 ทางลิ้น การกระตุ้นให้ได้รส

7.1.1.5 ทางจมูก การกระตุ้นให้ได้ยิน

7.1.1.6 ทางกล้ามเนื้อ การกระตุ้นที่กล้ามเนื้อ เอ็น ข้อต่อ

7.1.2 การเตรียมพร้อม (Set) เป็นการปรับตัวทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และสมอง ให้พร้อมที่จะทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง

7.1.2.1 การพร้อมทางสมอง เป็นการพร้อมในเชิงความคิดที่ต้องมีมาก่อน อาศัยความรู้ที่มีมาก่อน

7.1.2.2 การพร้อมทางร่างกาย เป็นการจัดท่าของร่างกายให้พร้อม

7.1.2.3 การพร้อมทางอารมณ์ เป็นการปรับทัศนคติให้เกิดความตั้งใจตอบสนอง

7.1.3 การตอบสนองตามแนวทางที่ให้ (Guided Response) ได้แก่

7.1.3.1 การเลียนแบบ เป็นการตอบสนองตามแบบที่ให้

7.1.3.2 การลองผิดลองถูก เป็นความพยายามที่จะตอบสนองในรูปแบบต่าง ๆ

7.1.4 การสร้างกลไก (Mechanism) เป็นการสร้างระบบวิธีการจากประสบการณ์ความรู้ที่สั่งสมไว้แล้วแสดงการตอบสนองอย่างมีความเชื่อมั่น

7.1.5 การตอบสนองที่ซับซ้อน (Complex Overt Response) การตอบสนองในระดับนี้ต้องมีทักษะ มีการกระทำที่มีประสิทธิภาพ จำแนกได้ 2 แบบ คือ

7.1.5.1 การตอบสนองโดยไม่ลังเลใจ เป็นการตอบสนองอย่างเด็ดเดี่ยว

7.1.5.2 การตอบสนองแบบอัตโนมัติ เป็นการตอบสนองที่ประสานระหว่างพลังภายในทักษะและกล้ามเนื้อ

7.1.6 การดัดแปลงให้เหมาะสม (Adaptation) เป็นการเปลี่ยนกิจกรรมทางมอเตอร์ในสมองให้สอดคล้องกับความต้องการในการแก้ปัญหาแบบใหม่ที่สอดคล้องกับความต้องการทางกาย

7.1.7 การริเริ่มสิ่งใหม่ (Origination) เป็นการหาวิธีการแบบใหม่มาจัดกระทำกับวัตถุประสงค์ โดยไม่เคยทำมาก่อน

ปัจจุบันการเรียนการสอนในห้องเรียนเน้นเฉพาะพัฒนาการด้านสมองหย่อนพัฒนาการด้านจิตใจและทักษะ... แม้แต่ด้านสมองเอง การเรียนการสอนยังบรรลุเพียงระดับที่หนึ่งคือ ความรู้ความจำเท่านั้น (อุทุมพร ทองอุไทย, 2531, หน้า 21)

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

การเสริมทักษะในการทำงานให้กับนักเรียน จึงต้องอาศัยหลักทั้ง 4 ประการข้างต้น รวมทั้งสิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการทำกิจกรรมให้กับผู้เรียน คือการเรียนรู้ของบุคคลนั้นนอกจากจะอาศัยแรงจูงใจ (Motivation) คอนเซบท์ (Concept) ความคิดแก้ปัญหา (Problem Solving) ความคิดวิจารณ์ (Critical Thinking) ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) และทัศนคติ (Attitude) แล้วยังต้องอาศัยทักษะในการทำงาน (Skilled Performance) ด้วยเสมอ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ เพื่อนำใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรเสริมทักษะศิลปะ ด้านการวาดภาพ สำหรับนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยหลักสูตรที่มีลักษณะเป็นหลักสูตรเสริมนั้นยังไม่มีการพัฒนาขึ้น ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ คือ การศึกษาการแสดงออกด้านการวาดภาพของเด็กตามขั้นพัฒนาการทางศิลปะ การสร้างเครื่องมือที่ใช้สำหรับประเมินทางศิลปะ รวมทั้งการศึกษาการพัฒนาหลักสูตร ของประเทศไทยและต่างประเทศดังต่อไปนี้

งานวิจัยในประเทศ

พรพิมล ศิริวัฒน์ (2538) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ภาพระบายสีของเด็กญี่ปุ่นอายุ 9 ถึง 12 ปี ตามทฤษฎีของวิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ ด้านการวาดภาพคน การจัดวางภาพบนพื้นที่ว่าง การใช้สีและการออกแบบ โดยรวบรวมภาพระบายสีของเด็กสองกลุ่มแล้วนำมาวิเคราะห์โดยใช้แบบวิเคราะห์ที่สร้างขึ้นจากหลักเกณฑ์ขั้นพัฒนาการทางศิลปะของ วิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญและครูศิลปศึกษา ผลการวิจัยพบว่า เด็กทั้งสองกลุ่มสามารถวาดภาพได้ตามทฤษฎีของโลเวนเฟลด์ในขั้นที่ 4 คือ ขั้นเริ่มต้นวาดภาพอย่างของจริง ดังนี้

1. ด้านการวาดภาพคน เด็กมีการเน้นความแตกต่างระหว่างเพศด้วยเสื้อผ้า ทรงผมและเครื่องประดับคิดเป็นร้อยละ 92.31 ร้อยละ26.92 วาดภาพคนที่แสดงอารมณ์บนใบหน้าชัดเจน ร้อยละ 25 วาดภาพคนที่มีขนาดใหญ่เต็มหน้ากระดาษและร้อยละ 21.15วาดภาพคนคล้ายการ์ตูนจากหนังสือ หรือภาพยนตร์โทรทัศน์

2. ด้านการจัดวางภาพบนพื้นที่ว่าง เด็กสามารถแสดงขนาดของสิ่งต่าง ๆ ที่วาดเหมาะสมกับพื้นที่ว่าง คิดเป็นร้อยละ94.23ร้อยละ 30.77มีการจัดวางภาพให้สมดุลสองข้างเท่ากันร้อยละ 21.15 แสดงมิติ และร้อยละ 1.092 มีการใช้เส้นฐาน

3. ด้านการใช้สี เด็กใช้สีตามความคิดและประสบการณ์ คิดเป็นร้อยละ100 ร้อยละ 46.15 ระบายสีโดยแสดงลักษณะรอยแปรงไปในทิศทางเดียวกัน ร้อยละ 40.38 ระบายสีในหลายทิศทาง ร้อยละ 36.54 ใช้สีแบบจินตนาการและร้อยละ 11.54 ใช้สีตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

4. ด้านการออกแบบ เด็กสามารถออกแบบเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ คิดเป็นร้อยละ100 และร้อยละ 32.67 ออกแบบเรื่องราวแสดงให้เห็นถึงประสบการณ์จากเหตุการณ์ประทับใจ และร้อยละ 30.77 ออกแบบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและชีวิตที่เงียบสงบ

อัชชา แสงอัศนีย์ (2514) ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาขั้นพัฒนาการทางศิลปะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้น ที่ได้รับการสอนศิลปะตามแนวเก่าและแนวใหม่ จุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาขั้นพัฒนาการทางศิลปะของเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้น โดยยึดหลักเกณฑ์พัฒนาการทางศิลปะของวิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ ประชากรเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนสมถวิลราชดำริและโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยฝ่ายประถม ผลการวิจัยพบว่าลักษณะการวาดภาพคนของนักเรียนทุกกลุ่มอายุพัฒนาการทางศิลปะขั้นที่ 1 ไปแล้ว นักเรียนที่พัฒนาถึงขั้นพัฒนาการภาพคนของนักเรียนที่อยู่ในขั้นพัฒนาการขั้นที่ 2 มีลักษณะดังนี้

1. เขียนวงกลมแทนศีรษะ มีเส้นยาวแสดงลำตัว แขน ขา ไม่แสดงเพศ
2. ลักษณะคล้ายกับลักษณะที่ 1 แต่แสดงเพศด้วยประโปรงหรือกางเกง
3. มีเส้นอื่น ๆ เพิ่มเติมนอกจากเส้นยาว ๆ ที่แทนลำตัว แขน ขา แต่ไม่แสดงเพศ
4. ใช้เส้นเรขาคณิตและเส้นอื่น ๆ ปนกัน แสดงเพศด้วยผม กระโปรงและกางเกง

นอกจากนี้ยังพบว่า เด็กที่มีพัฒนาการทางศิลปะ ขั้นที่ 1 ขั้นที่ 2และขั้นที่ 3 จะวาดภาพคนหน้าตรงมากที่สุด ส่วนพัฒนาการทางศิลปะ ขั้นที่ 4 จะวาดภาพหน้าตรงและหน้าข้างปนกัน และไม่มีนักเรียนในกลุ่มอายุใดที่พัฒนาการถึงขั้นที่ 5 เลย

สมชาย พรหมสุวรรณ (2528) ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาพัฒนาการด้านศิลปะของเด็กอายุระหว่าง 5 –12 ปี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการทางด้านศิลปะของเด็กวัย 5 – 12 ปี ในเรื่องการเขียนภาพคน การใช้สี การจัดช่องไฟในภาพเขียนและการออกแบบ และเปรียบเทียบผลการวิจัยกับผลการวิจัยของวิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ กลุ่มตัวอย่างของประชากรที่ศึกษา คือกลุ่มนักเรียนในเขตเทศบาลและนอกเทศบาล ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการของเด็กอายุ 5 – 12 ปี สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานอันได้แก่ พัฒนาการทางด้านการเขียนภาพคนและด้านการออกแบบ สำหรับพัฒนาการในด้านการใช้ช่องไฟ ปรากฏว่าเด็กมีพัฒนาการตามเกณฑ์มาตรฐานเดิมทุกระดับตั้งแต่ 5 –12 ปี พัฒนาการด้านการใช้สีของเด็กเกือบทุกระดับอายุ มีพัฒนาการสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน

พัฒนาการทางด้านศิลปะของเด็กอายุ 9 – 11 ปีในแต่ละด้านนั้น จากการวิเคราะห์พบว่าด้านการเขียนภาพคนมีพัฒนาการสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานกล่าวคือ เด็กสามารถแสดงสัดส่วนของคนได้ใกล้เคียงความเป็นจริง แสดงอาการเคลื่อนไหวของคนได้มีรอยย่นรอยพับของเสื้อผ้าแสดงความเป็นชายหญิงได้โดยใบหน้า เครื่องแต่งกาย ทรงผมและเครื่องประดับ ส่วนเด็กในวัย 11-12 ปีนั้นมีพัฒนาการทางด้านการเขียนภาพคนสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน กล่าวคือ เด็กสามารถแสดงสัดส่วน

ภาพคนได้เหมือนจริง แสดงท่าจับ ท่าเคลื่อนไหวกล้ามเนื้อ แสดงอวัยวะต่าง ๆ ของคนได้อย่างครบถ้วน แสดงความแตกต่างระหว่างเพศชาย หญิง ได้ด้วยใบหน้า เครื่องแต่งกายและแสดงอารมณ์บนใบหน้าได้

พัฒนาการทางด้านการใช้สีของเด็กอายุ 9-11 ปีนั้น พบว่า เด็กมีการพัฒนาการสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานกล่าวคือ เด็กใช้สีในสองลักษณะ คือเหมือนจริงตามธรรมชาติและตามอารมณ์ ถ้าใช้สีเหมือนจริงตามธรรมชาติ เด็กจะใช้ได้ใกล้เคียงธรรมชาติมากรู้จักผสมสีเพื่อให้เกิดสีใหม่ที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริง ถ้าใช้สีตามอารมณ์ เด็กสามารถผสมสีเพื่อให้ได้สีใหม่ตามที่ต้องการ สำหรับเด็กวัย 11 –12 ปี พบว่ามีการพัฒนาไม่สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานกล่าวคือเด็กใช้สีทั้งสองลักษณะ ถ้าใช้สีเหมือนจริงตามธรรมชาติเด็กจะใช้สีได้ใกล้เคียงธรรมชาติมาก รู้จักผสมสีให้ได้สีใหม่ตามที่ต้องการ ถ้าใช้สีตามอารมณ์สามารถผสมสีใหม่เพื่อให้ได้สีตามอารมณ์ที่ต้องการ

พัฒนาการทางด้านการจัดช่องไฟของเด็กอายุ 9-11 ปี พบว่าเด็กมีพัฒนาการอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน กล่าวคือ เด็กจะเขียนวัตถุระหว่างเส้นฐานกับขอบกระดาษ สามารถวาดสิ่งของบังกันทับกันได้ ไม่วาดภาพแบบโปร่งแสง ภาพมีความเป็นกลุ่มก้อน ส่วนเด็กในวัย 11-12 ปีนั้นมีพัฒนาการสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน กล่าวคือ เด็กสามารถจัดความสัมพันธ์ของวัตถุสิ่งของได้ว่าสิ่งใดอยู่ด้วยกัน สามารถแสดงความสัมพันธ์ได้ใกล้เคียงกับความเป็นจริง สามารถแสดงความแตกต่างของระยะใกล้ไกลได้โดยเขียนของที่อยู่ไกลเล็กกว่าของที่อยู่ใกล้ ไม่เขียนเส้นฐานและภาพแบบโปร่งแสง

พัฒนาการทางด้านการออกแบบของเด็กอายุ 9-11 ปี พบว่าในวัยนี้มีพัฒนาการสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน กล่าวคือ เด็กสามารถใช้สิ่งของต่างชนิดกันหรือรูปทรงต่างชิดกัน ตั้งแต่ 3 อย่างขึ้นไป มาประกอบเข้าด้วยกันอย่างมีความหมายชัดเจน ลักษณะที่ออกแบบจะมีพื้นฐานนำมาจากสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน เช่น รถยนต์ ตุ๊กตา ดอกไม้ เป็นต้น สำหรับในวัย 11-12ปีนั้น มีพัฒนาการทางด้านการออกแบบสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน กล่าวคือ เด็กสามารถใช้สิ่งของต่างชนิดมาดัดแปลงต่อเติมและนำมาประกอบเข้าด้วยกันเป็นสิ่งใหม่ได้อย่างประณีต และมีความหมายชัดเจน ผลงานจะไม่อยู่ในลักษณะเลียนแบบสิ่งของในชีวิตประจำวัน แต่จะสื่อให้เห็นถึงแนวคิดทางด้านสร้างสรรค์ออกมาชัดเจนมากกว่าการเลียนแบบ

ปราณี ศรีโชค (2530) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการแสดงออกทางศิลปะโดยการเขียนภาพระบายสีของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา การแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพคน ภาพสัตว์ ภาพอิสระ การเลือกใช้ประเภทของสี การเลือกใช้สีและงานสร้างสรรค์ โดยใช้เครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามเกณฑ์ขั้นพัฒนาการทางศิลปะเด็กของวิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ และนำผลงานการแสดงออกทางศิลปะ

เด็กโดยการเขียนภาพระบายสีมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ โดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และ t-test ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีพัฒนาการทางการเขียนภาพคน ภาพสัตว์ และภาพอิสระอยู่ในขั้นพัฒนาการทางศิลปะ ขั้นที่ 5 ขั้นการเขียนภาพโดยใช้เหตุผล (The Stage of Reasoning) เครื่องเขียนที่นักเรียนเลือกใช้มากที่สุดคือ สีดินสอ ที่เลือกใช้น้อยที่สุดคือสีน้ำ และสีที่นักเรียนทั้งชายและหญิงเลือกใช้น้อยที่สุดคือสีขาวและสีเทา

โกศล ภูพลอย (2532) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสีของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 10 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการแสดงออกทางศิลปะของนักเรียนในการวาดภาพระบายสีตามเกณฑ์ขั้นพัฒนาการทางศิลปะเด็กของวิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยสร้างขึ้นจากหลักเกณฑ์ขั้นพัฒนาการทางศิลปะเด็กของวิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ โดยผู้วิจัยได้ทำการทดลองกับกลุ่มตัวอย่างประชากรด้วยตนเอง แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญและครูศิลปศึกษา ผลการวิจัยพบว่า การแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสีของกลุ่มตัวอย่างสามารถแสดงลักษณะต่าง ๆ ตามขั้นพัฒนาการทางศิลปะของวิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ ขั้นที่ 4 ขั้นเริ่มต้นเขียนภาพอย่างของจริงได้ทุกลักษณะ ซึ่งนักเรียนจะถ่ายทอดสิ่งที่ตนเคยพบเห็นจากประสบการณ์และสิ่งแวดล้อม โดยวาดเลียนแบบสิ่งต่าง ๆ การแสดงออกของนักเรียนทั้งหมดในแต่ละด้านจะมีลักษณะดังนี้

1. ด้านการวาดภาพคน ลักษณะที่กลุ่มตัวอย่างแสดงออกได้มากที่สุดคือ การเน้นความแตกต่างระหว่างเพศด้วยเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย คิดเป็นร้อยละ 99.23 และแสดงออกได้น้อยที่สุดคือ การแสดงอากัปกริยาท่าทางการเคลื่อนไหวของร่างกาย แต่ยังผิดธรรมชาติและท่าทางแข็ง คิดเป็นร้อยละ 23.08

2. ด้านการใช้พื้นที่ว่าง ลักษณะที่นักเรียนแสดงออกได้มากที่สุดคือ การแสดงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ในภาพได้ถูกต้องตามความเป็นจริง คิดเป็นร้อยละ 98.46 และแสดงออกน้อยที่สุด คือ การแสดงลักษณะสามมิติหรือส่วนลึกของวัตถุทางด้านข้าง คิดเป็นร้อยละ 15.38

3. ด้านการใช้สี ลักษณะที่นักเรียนแสดงออกได้มากที่สุดคือ การแสดงรอยแปรงหรือเส้นในการระบายสีซ้ำ ๆ ไปในแนวหรือทิศทางเดียวกัน คิดเป็นร้อยละ 92.31 และแสดงออกน้อยที่สุด คือ การแสดงความแตกต่างของสีที่ใกล้เคียงกันได้ คิดเป็นร้อยละ 50.77

4. ด้านการออกแบบ ลักษณะที่นักเรียนแสดงออกได้มากที่สุดคือ การแสดงรายละเอียดการตกแต่งของเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย คิดเป็นร้อยละ 83.08 และแสดงออกน้อยที่สุดคือ เรื่องราวของภาพแสดงถึงความแตกต่างระหว่างเพศ คิดเป็นร้อยละ 66.92

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

วิรัตน์ พิชญไพบูลย์ (2530) ศึกษาการพัฒนาแบบทดสอบความถนัดเชิงศิลปะสำหรับนักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษา เพื่อให้มั่นใจในความความเที่ยงและความตรง ก่อนที่จะใช้เป็นเครื่องมือสำหรับประเมิน พิจารณาบุคคลในการเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งผู้วิจัยได้พัฒนามาจากงานวิจัยเรื่องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนความถนัดเชิงศิลปกรรม และคะแนนสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาเอกศิลปศึกษา เรื่องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนความถนัดเชิงศิลปกรรมและคะแนนความคิดสร้างสรรค์ และการศึกษาความเที่ยงตรงในการพยากรณ์ของแบบทดสอบความถนัดเชิงศิลปะ ผลการวิจัยพบว่า ความเกี่ยวข้องของแบบทดสอบทักษะการเขียนภาพมีค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยง 0.85 และความเที่ยงของแบบทสอบการวาดเส้นมีค่าสัมประสิทธิ์ 0.65 ส่วนความตรงของแบบทดสอบทักษะการเขียนภาพ มีความตรงกับวิชาวาดเขียนเท่ากับ .9371 และความตรงของแบบทดสอบการงวาดเส้น มีความตรงกับวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์เท่ากับ .8519 แสดงว่า แบบทดสอบมีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ในการวิจัย แบบทดสอบชุดทักษะการเขียนภาพนี้ ประกอบด้วย ตัวประกอบทักษะในการใช้มือ ความคล่องในการรับรู้และการแสดงออกทางความคิด การสื่อความหมาย ส่วนแบบทดสอบชุดการวาดเส้น ประกอบด้วย ตัวประกอบทักษะการใช้เส้น แสดงพื้นผิว แสดงความคิดและอำนาจทำตามใจได้ ซึ่งเน้นพฤติกรรมในด้านการใช้เหตุผล การแก้ปัญหาในการออกแบบด้วยเชาว์ปัญญา เชิงสุนทรีย์และการใช้จินตนาการในเชิงสร้างสรรค์ พฤติกรรมการแสดงออกดังกล่าวเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของการเรียนวิชาศิลปะ ดังนั้นแบบทดสอบนี้จึงสามารถใช้พยากรณ์การเรียนวิชาศิลปะได้เป็นอย่างดี

ประพนธ์ พิสัยพันธ์ (2542) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าในเรื่อง ผลของการฝึกการรับรู้เชิงสุนทรียะที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน พบว่า นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ ในด้านความคิดริเริ่มและโดยรวมสูงขึ้น หลังจากได้รับการฝึกการรับรู้เชิงสุนทรียะอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนที่ได้เข้าร่วมโปรแกรมการฝึกในครั้งนี้มีความคิดสร้างสรรค์โดยรวมมากกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยใช้เครื่องมือคือโปรแกรมการฝึกการรับรู้เชิงสุนทรียะ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นประกอบด้วย การปฏิบัติกิจกรรมจำนวน 12 ครั้ง และแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์โดยอาศัยรูปภาพ แบบ ก. แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติที่ใช้คือ t – test ผู้วิจัยได้กล่าวถึง โปรแกรมการฝึกการรับรู้เชิงสุนทรียะว่า เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์และพัฒนาประสบการณ์ทางศิลปะให้กับผู้เรียนได้

เพิ่มเกียรติ ขมวัฒนา (2532) ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรการเขียนโปรแกรมภาษาโลโก เพื่อการเรียนรู้แนวคิดและฝึกทักษะคณิตศาสตร์ สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาหลักสูตรที่ส่งเสริมการเรียนรู้แนวคิดและฝึกทักษะคณิตศาสตร์ตลอดจนทดสอบวิธีสอนที่เหมาะสมกับหลักสูตร โดยเลือกวิธีสอน 3 วิธี คือ วิธีสอนแบบนิรนัย อุปนัยและ

แบบผสม ผลการวิจัยพบว่า หลังการเรียนตามหลักสูตร นักเรียนมีเจตคติต่อวิชาคณิตศาสตร์และคะแนนแนวคิดทางคณิตศาสตร์สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนผลการใช้หลักสูตรพบว่านักเรียนกว่า 70 % มีความพอใจ เห็นประโยชน์และเห็นว่าหลักสูตรไม่ยากหรือง่ายจนเกินไป ส่วนผลการทดลองสอนด้วยวิธีสอนทั้ง 3 วิธีกับนักเรียนที่มีระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน ปรากฏว่า วิธีสอนและระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่มีผลต่อคะแนนเจตคติและคะแนนแนวคิดทางคณิตศาสตร์ แสดงว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้นั้นมีส่วนทำให้นักเรียนเจตคติที่ดีต่อวิชาคณิตศาสตร์โดยไม่คำนึงถึงคะแนนของตน

ชูจิตต์ วัฒนารมย์ (2529) ศึกษาวิจัยเรื่อง คุณค่าของกิจกรรมศิลปศึกษาต่อนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา ตามการรับรู้ของครูศิลปศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางศิลปศึกษาโดยสรุปผลการวิจัยว่า ครูศิลปศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางศิลปศึกษามีความเห็นว่า กิจกรรมศิลปศึกษาประเภทต่าง ๆ ได้แก่ การเขียนภาพระบายสี การปั้นแกะสลัก การพิมพ์ภาพ งานออกแบบสร้างสรรค์จากเศษวัสดุ งานสาน ถักทอและเย็บปัก และการรู้คุณค่าทางศิลปศึกษา กิจกรรมต่าง ๆ นั้นส่วนใหญ่มีคุณค่ามากในการส่งเสริมด้านความรู้ทางศิลปะ เทคนิคการทำงานศิลปะ ความคิดสร้างสรรค์ พัฒนาการทางอารมณ์ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกับผู้อื่นและการสร้างนิสัยที่ดีในการทำงาน

ประยงค์ มาแสง (2539) ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ จากผลการวิจัยในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนพบปัญหาคือ กิจกรรมการเรียนการสอนไม่เป็นไปตามที่หลักสูตรกำหนด ส่วนในด้านหลักสูตรและเนื้อหาสาระพบปัญหาคือ ขาดคู่มือครูศิลปศึกษา ส่วนใหญ่ไม่ทำแผนการสอน เนื้อหาหลักสูตรมีปัญหาระดับปานกลาง นาน ๆ ครั้ง จะจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และปัญหาที่พบคือหลักสูตรไม่กำหนดรายละเอียดต่าง ๆ ไว้ให้ ครูจึงสอนไม่ได้ตามที่กำหนด

สมใจ สิทธิชัย (2533) ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาเกณฑ์การประเมินภาคปฏิบัติวิชาศิลปศึกษา หน่วยการเขียนภาพระบายสี ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ตามหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและนำเสนอเกณฑ์ดังกล่าว ผลการวิจัยพบว่า เกณฑ์การประเมินภาคปฏิบัติมีกรอบโครงสร้างของการประเมิน 4 ด้าน ซึ่งเครื่องมือการประเมินและน้ำหนักการประเมินของแต่ละด้านมีดังนี้ คือ

1. ด้านความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติงาน
2. ด้านกระบวนการในการปฏิบัติงาน ใช้เครื่องมือในการประเมินคือ แบบสังเกตพฤติกรรม มีน้ำหนักคะแนนร้อยละ 30

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

3. ด้านผลงานภาพเขียนระบายสี ใช้เครื่องมือในการประเมิน คือ แบบตรวจผลงาน มีน้ำหนักคะแนนร้อยละ 35

4. ด้านลักษณะนิสัยในการปฏิบัติงาน ใช้เครื่องมือในการประเมินคือ แบบสังเกตพฤติกรรม มีน้ำหนักคะแนนร้อยละ 20

จากการศึกษาค้นคว้าผลการวิจัยต่าง ๆ พบว่า เด็กในช่วงชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีความสามารถทางการวาดภาพได้ตามทฤษฎีของวิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ มีการสร้างแบบวิเคราะห์ภาพวาด มีการศึกษาพัฒนาการทางศิลปะด้านต่าง ๆ และความแตกต่างของพัฒนาการทางศิลปะโดยใช้การสอนแบบต่าง ๆ วิจัยสรุปและกำหนดแนวทางการสอนวาดภาพให้ได้ตรงตามขั้นพัฒนาการทางศิลปะของนักเรียน พัฒนาการทางศิลปะเป็นไปตามขั้นพัฒนาการทางศิลปะซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในวงการศิลปศึกษา เด็กบางส่วนมีพัฒนาการสูงกว่าขั้นของตนเอง นอกจากนี้ยังพบว่ามีการพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ภาพวาดระบายสีตามขั้นพัฒนาการทางศิลปะและเครื่องมือที่ใช้ตรวจสอบองค์ประกอบของความถนัดทางศิลปะด้านต่าง ๆ ทำให้ผู้วิจัยมีข้อมูลสำคัญหลายประเภทที่นำมาใช้ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

งานวิจัยต่างประเทศ

พาร์ริเซอร์ (Pariser, 1979) ศึกษาวิจัยเรื่อง Two Method of Teaching Drawing Skills ทำการศึกษาพฤติกรรมการวาดรูปของเด็ก ว่าการวาดภาพของเด็กในชั้นประถมศึกษานั้น มีการพัฒนาเช่นไร ทำเช่นไรจึงจะวาดรูปได้คล่องแคล่วและวาดได้อย่างเสรี โดยใช้วิธีการวาดภาพ 2 วิธีในการรวบรวมข้อมูล วิธีแรกคือ การวาดภาพวัตถุจริงโดยให้เด็กมองแต่วัตถุที่เป็นแบบอย่างระมัดระวังแล้วค่อย ๆ ถ่ายทอดรูปแบบลงบนกระดาษ โดยไม่มองที่กระดาษ (Blind Contour) กับวิธีที่สองคือ การวาดแบบลอกเลียน (Copying) โดยใช้รูปสัตว์ซึ่งเขียนแบบลายเส้นที่ผู้วิจัยวาดตามภาพพิมพ์ของศิลปินเยอรมันชื่อ ดือเรอร์ (Durer) ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองการวาดภาพในลักษณะรับรู้ถ่ายทอดจากวัตถุจริงนั้น มีลักษณะทั้งการวาดแสดงการถ่ายทอดวัตถุนั้น ๆ ตามที่เด็กได้เห็น แต่จะมีเด็กบางคนในกลุ่มทดลองกลุ่มนี้วาดรูปส่อแสดงการถ่ายทอด จากรูปแบบที่เด็กเคยเห็นมาก่อน เช่น วาดรูปกระต่ายคล้ายกระต่ายที่เห็นในหนังสือการ์ตูน ส่วนการวาดภาพของเด็กในกลุ่มทดลองที่ใช้วิธีการวาดลอกเลียนแบบรูปวาดของดือเรอร์นั้น พบพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกันคือมีทั้งการลอกเส้น, รูปแบบตามที่เห็นในรูปตัวอย่าง และรูปวาดที่เด็กบางคนวาดในลักษณะแทรกเสริมประสบการณ์จากการรับรู้ในชีวิตจริงของเด็กลงรูป เช่น เปลี่ยนแปลงลวดลายในบางส่วนของตัวสัตว์ในลักษณะแสดงออกเฉพาะตัวของเด็ก บางคนเติมสิ่งแวดล้อม เช่น ต้นไม้ หรือทิวทัศน์ประกอบลงในภาพ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

เบอร์ตัน (Berton, 1981) ได้วิจัยเรื่อง การใช้เส้น การจัดพื้นที่และความหมายในภาพคนของเด็กอายุ 8-15 ปี โดยผู้วิจัยได้ศึกษาการใช้เส้นลักษณะแรเงาในการวาดภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาคือนักเรียนอายุ 8-15 ปี ในบอสตัน โดยให้เด็กวาดภาพคนจากความทรงจำและวาดจากการสังเกตซึ่ง ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์เด็กเกี่ยวกับการใช้เส้นและความหมายของเส้น ผลการวิจัยพบว่า

1. เด็กวาดภาพจากความทรงจำจะใช้เส้นและใช้พื้นที่ว่างได้ไม่ดีเหมือนกับการวาดภาพจากการสังเกต

2. การวาดภาพจากความทรงจำและการวาดภาพจากการสังเกตสามารถแสดงลักษณะสามมิติได้เหมือนกัน โดยเฉพาะด้านความหนาหรือความลึก

3. การวาดภาพคนที่มีรูปคล้ายกันแต่การแสดงลักษณะสามมิติและแรเงา เด็กโตจะวาดภาพได้ดีกว่า

4. แนวคิดในการใช้เส้น การใช้พื้นที่ว่าง สัดส่วน แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของเด็กแต่ละคน

พอล (Paul, 1983) ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทักษะต่าง ๆ ในการวาดภาพและอารมณ์, ความเป็นเอกภาพและความเหมือนจริง จากการสังเกตภาพวาดของเด็กก่อนวัยรุ่น พบว่า เด็กจำนวนมากในช่วงอายุ 9-13 ปี มีลักษณะของการหยุดการวาดภาพ เด็กช่วงก่อนวัยรุ่นนี้ยากที่จะยอมรับการสนับสนุนให้เป็นศิลปิน เนื่องจากมีความยากในการพัฒนาทักษะทางการวาดภาพ ซึ่งเด็กหลายคนนั้นมีความต้องการที่จะสร้างภาพแบบเหมือนจริง ภาพวาดที่ได้บ่งบอกให้เห็นความหมายที่เป็นพลังในการแสดงออกและสิ่งที่เด็กต้องการรับรู้รวมทั้งทักษะต่าง ๆ เทคนิคในการทำงานล้วนเป็นสิ่งที่ใช้ในการสร้างภาพตามจินตนาการ ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้การตรวจสอบเกี่ยวกับทักษะในการวาดภาพ ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างสรรค์และการแสดงออกในภาพวาดของเด็กช่วงก่อนวัยรุ่น

การศึกษาหลักฐานต่าง ๆ และทักษะการวาดภาพ มีการกำหนดไว้ชัดเจนในสิ่งซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นพิเศษกับเด็กวัยนี้ โดยดูจากผลงานภาพวาดของพวกเขา คำถามของการวิจัยคือ เด็กช่วงก่อนวัยรุ่นนี้สร้างอารมณ์, ความเป็นเอกภาพและความเหมือนจริงในการวาดภาพอย่างไร? โดยดูจากการจัดองค์ประกอบในภาพผลงาน 154 ภาพ ของเด็กช่วงก่อนวัยรุ่น จำนวน 22 คน ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการใช้หลักองค์ประกอบและการใช้ทักษะการวาดภาพ การวิเคราะห์ทางสถิติ ซึ่งเป็นการวัดเชิงปริมาณถูกนำมาใช้วัดทักษะในการวาดภาพ ได้แก่ การวิเคราะห์ความถดถอยของตัวแปรต่าง ๆ, ทักษะการวาดภาพ, ตัวแปรเกินที่เกิดร่วม, เกณฑ์ 3 เกณฑ์เกี่ยวกับหลักองค์ประกอบศิลป์ ได้แก่ อารมณ์, ความเป็นเอกภาพและความเหมือนจริง

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

การศึกษาครั้งนี้พบว่า กลุ่มทักษะมี 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ ทักษะการใช้ทัศนธาตุ ได้แก่ รูปทรง, แสงเงา, เส้นรอบนอก, น้ำหนัก, สัดส่วน, ขนาด และรายละเอียด กลุ่มที่สอง คือ ทักษะในการแสดงออก ได้แก่ การทับซ้อน, ความมีพลัง, การรวมตัว, การใช้สัญลักษณ์และการเคลื่อนไหว ทักษะการใช้ทัศนธาตุ คือ ทักษะการมองเห็นสิ่งที่เป็นเครื่องหมายที่รวมอยู่ในการสร้างสรรค์, การแสดงออกและองค์ประกอบทางศิลปะอย่างแท้จริง ส่วนทักษะในการแสดงออกไม่ได้แสดงให้เห็นถึงอารมณ์และความเป็นเอกภาพ แต่เป็นเครื่องหมายแห่งการคิดสร้างสรรค์และความเหมือนจริง ทั้งสองสิ่งนั้นเกิดขึ้นจากการวาดภาพเพื่อให้ดูเหมือนจริงและต้องใช้อารมณ์ คุณลักษณะในการแสดงออก เป็นสิ่งที่สนับสนุนให้เกิดความสามารถในการคิดวาดภาพอย่างสร้างสรรค์และมีคุณค่าต่อความเหมือนจริง

พาร์โด (Pardo, 1992) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นเกี่ยวกับการวาดภาพ: ที่แสดงให้เห็นความสามารถทางการรู้คิด, การประเมินตนเองโดยการวิเคราะห์วิจารณ์และการลดลงของทักษะการวาดภาพกับระดับกิจกรรมวาดภาพของเด็กช่วงก่อนหนุ่มสาวและเด็กวัยหนุ่มสาว พบว่าเด็กก่อนวัยรุ่นส่วนใหญ่มีกิจกรรมการวาดภาพลดลงกว่าในวัยเด็กเมื่อเปรียบเทียบกัน และผลกระทบที่แท้จริงเกี่ยวกับเด็กวัยรุ่นที่แสดงออกทางทักษะและขั้นตอนการวาดภาพ ได้ทำการทดสอบกับเด็กทั้งหมด 34 คน มีจำนวน 20 คน เป็นเด็กช่วงก่อนวัยรุ่น (อายุ 10-12 ปี) และอีก 14 คนเป็นเด็กช่วงวัยรุ่น (อายุ 13-14 ปี) ใช้เครื่องมือส่งเสริมความสัมพันธ์ในเรื่องการใช้และเชื่อมโยงถ้อยคำ โดยใช้การทดสอบย่อยที่เรียกว่า The Binet IV. และแสดงเหตุผลที่แท้จริงที่จะนำไปสู่ความสามารถทางการคิด ผู้วิจัยใช้วิธีการวาดภาพหุ่นนิ่งและการตอบคำถามเกี่ยวกับทักษะ และใช้การวิเคราะห์การประเมินตนเองขณะกำลังวาดภาพ ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือที่ใช้วัดความรู้คิดที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ พบว่าเด็กช่วงวัยรุ่นมีทักษะการวาดภาพที่ดีกว่าเด็กช่วงก่อนวัยรุ่นแต่ก็ยังมีระดับต่ำกว่าเมื่อครั้งยังอยู่ในวัยเด็ก การลดลงไปของทักษะการคิดวิเคราะห์การประเมินตนเองของเด็กวัยรุ่นและเด็กก่อนวัยรุ่นมิได้มีความแตกต่างกัน เด็กวัยรุ่นมีนิสัยการลอกเลียนแบบซึ่งเด็กช่วงก่อนวัยรุ่นไม่ทำเช่นนั้น นอกจากนี้พบว่า ระดับที่ลดลงของทักษะและการคิดวิเคราะห์นั้นมีความสัมพันธ์กับหัวข้อที่ใช้ในการวาดภาพด้วย ตัวแปรจึงไม่ใช่แค่อายุเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตามทักษะและการรู้คิดวิเคราะห์ประเมินตนเองที่หมดไปนั้นไม่ได้มีความสัมพันธ์กับระดับของกิจกรรมการวาดภาพของพวกเขา เด็กส่วนใหญ่เกิดการสูญหายของทักษะ เป็นเพราะมีตัวเลือกเพิ่มขึ้นและทำให้ขาดความสนใจในเรื่องการวาดภาพ

Idaho State Dept. of Education, Boise (1997) ของประเทศสหรัฐอเมริกา ศึกษาค้นคว้าเรื่อง ตัวบ่งชี้ถึงระดับและขอบเขตของทักษะในผลงานของเด็กระดับ K-6 ทักษะที่มุ่งหมายและการทดลองใช้แบบประเมิน โดยเครื่องมือนี้ถูกใช้เป็นข้อแนะนำเกี่ยวกับทักษะทางศิลปะที่นักเรียนจะ

ต้องรู้และสามารถปฏิบัติได้ในระดับของตนเอง ตั้งแต่ในระดับอนุบาลจนถึงระดับ K-6 ผลการวิจัยพบว่า ตัวบ่งชี้นี้มีส่วนช่วยในการเตรียมการของผู้ปกครอง, ครูและนักเรียน เกี่ยวกับการจัดลำดับและขอบเขตของความรู้ในระดับ K-6 นอกจากนี้ยังช่วยในการพัฒนาหลักสูตร การสอน รวมทั้งการวัดผลและประเมินผล ถูกนำไปใช้โดยครูผู้สอนที่ต้องการวัดทักษะที่มุ่งหมายและใช้แบบประเมินนี้ในการประเมินทักษะซึ่งทักษะต่าง ๆ นั้น ได้จากนักเรียนในระดับชั้นและได้รับการเลือกโดยใช้วิธีการหลากหลาย ความรู้จากครูหลาย ๆ ห้องเรียน ทักษะที่ได้มาจะถูกวัดด้วยแบบทดสอบทักษะพื้นฐานซึ่งเรียกว่า Lowa Test

รอดริจ (Rodriguez, 1984) ศึกษาการวิเคราะห์ความบกพร่องเกี่ยวกับความถี่ของการจัดประสบการณ์ศิลปะ ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรศิลปะมีความสำคัญมากแต่ขาดความเอาใจใส่ในส่วนของประสบการณ์ในโรงเรียนของเด็ก สิ่งที่พบว่าช่วยได้คือ การวางแผนการนำหลักสูตรไปใช้และการวัดผลหลักสูตรศิลปะสำหรับเด็กนักเรียนในเกรด 1 โดยทดลองกับเด็กจำนวน 20 คน ตลอดเวลา 4 เดือน มุ่งเฉพาะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายได้แก่ การจำแนกรายละเอียด,วัสดุ – อุปกรณ์ทางศิลปะ ที่มีความแตกต่างและความหลากหลายในแต่ละประเภท, การแสดงออกของตัวเอง (Self Expression), ความรู้สึกสุขและความพอใจ, ทักษะในการคิดสร้างสรรค์, ทักษะที่เป็นแบบอย่างเฉพาะ, ความสามารถในกาคิดหลากหลาย, ทักษะในการวางแผนการทำงานอย่างละเอียดประณีต หลักสูตรศิลปะดังกล่าวทำให้นักเรียนมีความสามารถสูงขึ้นในเรื่องของการคิดที่หลากหลายและการวางแผนการทำงานที่ละเอียดประณีต

เฮอร์ด (Heard, 1984) ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับโครงการศิลปะในโรงเรียน โดยสรุปว่า แนวทางของหลักสูตรมีความชัดเจนในเรื่อง บทบาท หน้าที่และจุดมุ่งหมายต่าง ๆ ของนักเรียนทุกระดับชั้นในโครงการศิลปะ, การควบคุมและการให้คำแนะนำเกี่ยวกับบทบาทของครูศิลปะรวมทั้งสื่อต่าง ๆ ส่วนสำคัญส่วนหนึ่งคือ การกำหนดกรอบของวัตถุประสงค์เพื่อการวางแผนสำหรับการจัดกิจกรรมในระดับ1–6 อันหมายถึงโครงการศิลปะในชั้นประถมศึกษาซึ่งต้องจัดให้นักเรียนมีพื้นฐานในเรื่องความคิดสร้างสรรค์ทางศิลปะ, สุนทรียภาพ, วัฒนธรรมและทักษะทางศิลปะ (Art Skills)

คาบาลเลอโร (Caballero, 1990) ศึกษาค้นคว้าด้วยการจัดทำโครงการศิลปะสำหรับเด็กเล็กขึ้น โดยออกแบบหนังสือพกพา (Handbook) สำหรับเด็กก่อนวัยเรียนและเด็กปฐมวัย ซึ่งโครงการศิลปะจะทำให้เด็กใช้ความคิดสร้างสรรค์ ในการสื่อสารความคิด รวมทั้งการแสดงออกซึ่งความรู้สึกต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับการสร้างสรรค์มากกว่าผลงานที่เสร็จสมบูรณ์ ซึ่งผลการวิจัยพบว่าการสนับสนุนในเรื่องการทดลองใช้สื่อต่าง ๆ และมีการปฏิบัติงานนั้นเป็นการกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ที่สูงขึ้นและทำให้มีการพัฒนาทักษะพื้นฐาน รวมทั้งการเตรียมข้อมูลสำหรับใช้เป็นแนวทางการเรียนรู้ในวิชาศิลปะ กิจกรรมในหนังสือพกพาแบ่งเนื้อหาเป็น10บท คือ การวาดเส้น,

การระบายสี, การตัดแปะผ้าสักหลาด, การตัดแปะกระดาษหนังสือพิมพ์, ละครเวที, หุ่นกระบอก, การปั้นหุ่นจำลอง, การพิมพ์, โครงการเกี่ยวกับการทอผ้า และการถ่ายภาพ ผลการวิจัยยังกล่าวสรุปเพิ่มเติมว่า สื่อ วัสดุและขั้นตอนการปฏิบัติ เป็นสิ่งที่ต้องเตรียมพร้อมไว้สำหรับการจัดทำโครงการอื่น ๆ ในครั้งต่อไปด้วย

ต่างประเทศจะมีการพัฒนาเครื่องมือต่าง ๆ อย่างหลากหลาย รวมทั้งมีการศึกษาค้นคว้าในเชิงลึกมากกว่าในเมืองไทย โดยมีการเปรียบเทียบทฤษฎีในการเขียนภาพที่ต่างกันของเด็กในวัยเดียวกัน รวมทั้งเด็กต่างวัยด้วยเช่นกัน ทำให้ได้รับองค์ความรู้ใหม่ ๆ และมีความจำเป็นต่อผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะและศิลปศึกษาควรศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University